

The participants' statements

Фелікс Акерман	2
Felix Ackermann	4
Валянцін Акудовіч	5
Таня Арцімовіч	6
Tania Arcimovič	7
Виктория Биран	8
Victoria Biran	8
Алексей Браточкин	9
Alexei Bratochkin	10
Валер Булгакаў	11
Valer Bulhakaŭ	12
Ірына Віданав	13
Iryna Vidanava	14
Раман Воранаў	15
Raman Voranaŭ	16
Оксана Гайко	17
Aksana Haiko	18
Андрей Карпека	19
Andrei Karpeka	20
Сергей Лебедев	20
Marju Luts-Sootak	24
Андрей Ленкевич	26
Andrei Liankevich	28
Інга Пэц	30
Ingo Petz	31
Сенад Пеканін	32
Senad Pecanin	33
Ирина Соломатина	35
Irina Solomatina	36
Лидия Стародуцбева	37
Михаэл Штоллайс	39

Michael Stolleis	39
Дмитрий Строчев	40
Dmitry Strozev	41
Борис Херсонский	42
Boris Khersonsky	43
Carl Henrik Fredriksson	45
Андрэй Чарнякевіч	46
Andrei Chernjakevich	47
Инго Шульце	48
Ingo Schulze	49
Бруно Шох	50
Bruno Schoch	51

Фелікс Акерман

“У дарозе: Беларусь паміж Украінай і Расіяй”

У 2010 я працаваў для Інстытута практычнай гісторыі і напісаў спавешчанне на тэму памяці пра пакт Молатава-Рыбентропа ў Нямецчыне і Польшчы. Калі мне заплацілі (а быў гэта першы мой ганарар за акадэмічны тэкст) у Берліне я купіў сабе прыгожы матрас. У 2011 я пераехаў са сваёй сям’ёй і матрасам у Вільню, дзе стаў выкладаць у ЕГУ, беларускім універсітэце на выгнанні. Украінскія падзеі пасля Майдану, анексія Криму і працяглая вайна ва ўсходняй Украіне зрабілі мае ночы на тым матрасе менш утульнымі. 2104 увогуле стаўся суцэльным кашмарам. І калі першапачатковы тэкст спавешчання быў урэшце надрукаваны ў 2015 у томе пра нямецка-польскае lieu de mémoire, месца памяці, мой тэкст на тэму прымання і прыгадаў пра пакт Молатава-Рыбентропа беззваротна састарэў.

Калі на самым пачатку XXI стагоддзя расійская пагроза быў гіпатэтычным развіццём падзей накладзенай на цяжкія геапалітычныя падзеі, верагоднасцю, якая грунтавалася на гістарычным досведзе цэнтральна-еўрапейскіх грамадстваў, цяпер стала нерэгуляванай вайной, якая лютуе проста ля межаў Еўразвязу. Не тое што сталінска-гітлераўскі час вярнуўся – не, але яго сутнасць – парушэнне існага міжнароднага закона і межаў унутры Еўропы – зноўку зрабілася рэальнасцю. Пакуль грамадствы ў балтыйскіх краінах і Польшчы, якія заўжды папярэдзвалі Захад пра такую магчымасць, цалкам усведамлялі схаваную моц расійскай пагрозы, у сваю чаргу беларускае грамадства застаецца моцна падзеленым па гэтым пільным і пагрозлівым пытанні.

Калі празаходнія колы маюць падобнае да польскага гледзішча стасоўна ўкраінскага крызісу, у Беларусі ёсць ладная частка грамадства, якая прымае сітуацыю пасля Майдана ў суседняй Украіне поўным апраўданнем лукашэнскаўскаму аўтарытарнаму рэжыму. Я не буду казаць пра поўнае падзяленне грамадства, але

ўжо зробленыя палітычныя ўпадабанні і публічная сфера, дзе яны абмяркоўваюцца, здаюцца сёння моцна падзеленымі.

У той жа час анексія Kryма і даўгатрывалая дэстабілізацыя Данбаса пуцінскай Расіяй прымаецца самім Лукашэнкам і шэраговымі беларусамі як наўпроставая пагроза беларускай дзяржаўнасці. Усе ў Мінску выдатна разумеюць, што Беларусь шмат у якіх аспектах розніцца ад Украіны, але дэстабілізацыя па моўных ці іншых лініях расколу будзе тут таксама магчымым сцэнарам.

Матрас па-ранейшаму ва ўжыту, але налета пераедзе жыць у Варшаву.

Рыхтуючыся да нашай сустрэчы ў Мінску я пераасэнсаваў дзве тэмы, якія паўстаюць з гэтай сукупнасці фактаў:

1) Не існуе пільнай патрэбы інкарпараваць Беларусь у склад Расійскай федэрацыі, паколькі ў эканамічных, культурных, моўных і вайсковых плашчынях, яна ўжо ёсць часткай абвешчанага Пуціным у 2014 годзе “рускага свету”. Я думаю варта паглядзець на Мінск як на правінцыйны расійскі ці, як жадаецца – рускі горад з адметнай культурай, мовай і палітычнай структурай – накшталт Рэспублікі Татарстан ўнутры Расійскай федэрацыі. Ведаю, мае беларускія калегі не ўсцешацца такому бачанню, але ж дадам, што спецыфіка цяперашняга стану вызначаецца паралельным існаваннем усіх фармальных сродкаў нацыянальнай дзяржавы, а таксама пакуль яшчэ існуючым патэнцыялам мабілізацыі беларускіх грамадзян вакол беларускіх тэмаў і восяй. Падзеі 2014 году дэманструюць, што Лукашэнка можа з лёгкасцю абгульваць беларускую карту, калі яна дазволіць яму падоўжыць сваю ўладу і мабілізаваць насельніцтва супраць непрыхаванай расійскай пагрозы ягонай уладзе.

2) У гэтай сукупнасці фактаў плынь мігрантаў паміж Беларуссю і Расіяй з аднаго боку і Беларуссю і Украінай з іншага заслугоўвае пэўнай увагі. Я вельмі начакана дазнаўся падчас семінару, на якім выкладаю, што ў гэты самы момант у Еўропе лютуе доўгатрывалы крызіс з уцекачамі. Што з 2014 года Расія фармальна ўпусціла да сябе 250 тысяч уцекачоў, а Беларусь прытуліла больш за 50 тысяч эмігрантаў з Украіны. У той жа час мы маем доўгатрывалую хвалю працоўнай міграцыі з Беларусі ў Расію, якую беларусія ўлады афіцыйна ніяк не фіксуюць і хаваюць. Увядзення адмысловага падатка на дармаедства ў апошні час была яскравай спробай зафіксаваць цяперашнія ўзоры міграцыі.

Гэтыя лічбы і міграцыйныя практыкі соцён тысяч маюць дачыненне да тэмаў, якія абмяроўваюцца на “Еўрапейскім дыялогу” ў Мінску. Яны паказваюць, што нацыянальная дзяржава больш не выконвае ўсяго дыпазону сваіх функцый – як на Захадзе, так і ў расійскамоўным рэгіёне. Пастаянна адкрытая мяжа адначасова паміж Беларуссю, Расіяй і Украінаю робіць першую асаблівай міграцыйнай зонай – дазваляючы мігрантам з двух варожых бакоў кіравацца ў яе межу ў пошуках асабістай бяспекі і сталага заробку. І ў гэтым аспекце Беларусь ёсць вельмі еўрапейскай, я мы ведаем на прыкладзе Аўстрыі, Славеніі і Харватыі, дзе часовае паслабленне памежнага рэжыму зрабілася штодзённай практыкай у 2015. Калі працоўная міграцыя ў кірунку Масквы прымаецца як пагроза эканамічнай стабільнасці беларускай эканомікі, у той жа час моцныя павязі паміж Беларуссю і Расіяй даюць краіне гэтай самай стабільнасці. Шмат з якіх гледзішчаў Лукашэнка – пераможца вайны ў Данбасе, цяпер ён можа не толькі склікаць саміты і весць

перамовы з Захадам. Ён таксама можа узяць з лёгкасцю 50 тысяч уцекачоў, чые працоўныя рукі будуць запатрабаваныя ў розных эканамічных галінах беларускай эканомікі.

Felix Ackermann

On the move: Belarus in-between Ukraine and Russia

In 2010 I worked for an Institute of Applied History and wrote a paper about the memory of the Hitler-Stalin pact in Germany and Poland. As I got paid for the first time for an academic text I bought a nice big mattress in Berlin. In 2011 I moved with my family and the mattress to Vilnius, where I started to teach in a Belarusian university in exile. The Ukrainian post-Majdan events, the annexation of Crimea and the ongoing war in Eastern Ukraine made my nights on the mattress less comfortable. 2014 turned out to be a nightmare. And when the initial text was finally published in 2015 in a volume about German-Polish lieu de mémoire it the content of my text about the perception of the Hitler-Stalin pact was totally out of date.

While in the earlier 21st century the Russian threat was still an imagined projection of historical experiences of Central-European societies onto the ongoing geopolitical development, it now became an open war right outside the European Union. The Hitler-Stalin-treaty will not be renewed, but its core – the violation of existing international law and the borders within Europe – became reality again. While those societies particularly in the Baltics and in Poland, who always warned the West, knew about the potentiality of this Russian threat, the society of Belarus remains largely divided over the issue at stake. While the more Western oriented circles have a similar stance towards the Ukrainian crisis as their Polish counterparts, there are considerable parts of the society, who see the post-Majdan situation in nearby Ukraine as a perfect legitimisation of Lukashenka's authoritarian rule. I would not speak of a full divide of the society, but pre-existing political choices and the remaining public spheres, where they are being discussed now seem to be even more strongly divided.

At the same time the annexation of Crimea and the long term destabilisation of Donbas by Putin's Russia was perceived as clear threat to Belarusian statehood by Lukashenka himself and ordinary Belarusians. Everybody in Minsk understands well, that Belarus is different from Ukraine in many regards, but a destabilisation along language and other lines would be possible here easily as well.

The mattress is still in use, but will move next summer to Warsaw.

Preparing for our meeting in Minsk I would rethink two issues, which arise from this constellation:

1) There is clearly no need to incorporate Belarus into the Russian Federation, because in economic, cultural, linguistic and military means it is already part of the Russian World Putin proclaimed in 2014. I think it is worth looking at Minsk as a provincial Russian – or Russian if you wish – town with a particular culture, language and political structure – similarly as Tatarstan within the Russian Federation. I know that my Belarusian colleagues

are not happy with such a view, but I would add, that the specifics of the existing situation is defined by the parallel existence of all formal means of a nation state and a still existing potential to mobile Belarusian citizens alongside Belarusian lines. The events of 2014 show, that Lukashenka would easily play a Belarusian card, if this would allow him to prolonger his power and to mobilize the population against an open Russian threat to his power.

2) In this constellation the flow of migrants in-between Belarus and Russia on the one hand and between Ukraine and Belarus on the other hand deserve particular attention. I found it very surprising to learn in a seminar I teach at the very moment about the ongoing refugee crisis in Europe, that Russia formally had an influx of 250.000 refugees from Ukraine since 2014 and Belarus similarly accommodated more than 50.000 migrations from Ukraine. At the same time we have an ongoing large scale work migration from Belarus to Russia, which is not formalized and hidden by Belarusian officials. The recent introduction of a special tax on non-employment was a clear attempt to formalize existing migration patterns. These numbers and practices of migration of hundred thousands are relevant for the topic discussed at the European dialogue in Minsk. They show, that the nation state is not fulfilling the full range of functions anymore – both in the West and in the Russian speaking world. The temporary opening of borders between Belarus and Russia and Ukraine at the same time made Belarus a particular migration zone – allowing migrants from two war camps to make their way in search for a bit of security and a regular income. And in this practise Belarus is also very European, as we know from Slovenia, Austria and Croatia, where the temporary unlashing of border regimes became an everyday practice in 2015. While the work migration towards Moscow is posing an economic threat to the stability of the Belarusian economy, the strong remaining links between Russia and Belarus are at the same time providing at least some stability. Lukashenka in many ways is the winner of the war in Donbas – he can not only hold summits and play with the West again. He also could easily take in 50.000 refugees; who's hands are highly needed in some economic fields.

Валянцін Акудовіч

Феномен нацыі ў перспектыве глабальнага свету

Нацыя – феномен эпохі мадэрну...

З гэтага шмат чаго вынікае, але найперш тое, што ва ўсе папярэднія часы чалавецтва ўпарадкоўвала сваё жыццё без апірышча на нацыянальны канструкт. Разам з тым гэта азначае, што ў нейкія наступныя эпохі нацыяў зноў не будзе. Але нават калі ад іх нешта і застанецца (хай сабе і шмат застанецца), дык амаль напэўна, што тады роля нацыянальнага перастане быць вызначальнай як для функцыянавання грамадскіх супольнасцяў, так і дзеля жыцця асобнага чалавека.

Абрысы такой перамены нам ужо трохі бачныя. Мы яе прызвычаліся называць татальнай глабалізацыяй свету. Сярод асноўных праяваў гэтай новай эпохі перадусім заакцэнтуюем той факт, што ўжо сёння прастора не столькі раз'ядноўвае чалавецтва на асобныя супольнасці, колькі аб'ядноўвае яго ў адно ўніверсальнае цэлае. І не падобна, што гэты трэнд да гаманізацыі ўсяго людства ў нейкую

татальную еднасць (як найменей, інфармацыйна-камунікатыўную) неўзабаве запыніцца.

Але пакуль мы жывем у цывілізацыі, агульны пазл якой складваецца з размаітых нацыянальных фрагментаў. І таму хай нашыя футурыстычныя летуценні лішне не засяць нам вочы, калі мы азіраемся вакол сябе тут і цяпер. Бо наша рэальнае існаванне ў сваіх базавых асновах усё яшчэ пераважна абапіраецца на нацыянальны канструкт. І ад таго, наколькі гэтыя асновы цэльныя і трывушчыя, шмат у чым залежыць якасць і сэнс нашага жывога жыцця. Беларусы гэта добра ведаюць праз уласны досвед недапраяўленасці нацыянальнага...

Valentin Akudovich

Phenomenon of nation in the light of the global world

The nation – is a phenomenon that belongs to the modern era... Consequently, that leads to a dozen of implications, while the most crucial one is that in the past, humanity set it's living not bearings on national construct. It also means that in any future eras there'd be no nations again. Even if something would barely remain from it (or remain lot's fo it), than it's almost certain that the role of nation wouldn't be so crucial for the functioning both of civil societies and individual lives.

Outlines of this shift have already become seen. We 've got accustomed to refer to it as a world's total globalization. Among the core manifestations of this new epoch, beforehand we would underline the fact, that space is no longer dissociates humanity on separate communities, rather than unites it in a indivisible universal unity. And it's unlikely to say that this trend of mankind homogenization towards one undefined total unity (at least, informational-communicational) all of a sudden would slow down.

Meanwhile we live in civilization, which overall puzzle is formed by a blurred national fragments. Albeit, let's our futuristic dreams would not mislead us, in a moment we'd look around here and now. Cause our real existence in it's primordial basics still stands on national construct. Depending on the integrity and reliance of this basics, it greatly affects the quality and meaning of our lives. Belarusians have become well familiar with that due to their personal experience of underrepresentation of national...

Таня Арцімовіч

Уяўляючы ідэнтычнасці

Узнікненне і ўжыванне паняцця «уяўнага» побач з вызначэннямі «нацыя» і «ідэнтычнасць» асабіста мне падаецца вельмі трапным. Уяўнасць адсылае да працэса — няскончанага, дынамічнага, магчыма, утапічнага, але галоўнае — не адзінага дамінуючыга, але аднаго з многіх магчымых. З аднаго боку, актуальнымі і ў пэўнай ступені траўматычнымі, калі мы гаворым пра беларускі нацыянальны праект, застаюцца шмат пытанняў, самае балючае з якіх, бадай, пытанне мовы. З іншага боку, усё часцей падчас «нацыятворчых» дыскусій у беларускіх соцыя-гуманітарных колах гаворка ідзе як раз пра множнасць і перакрываванне ідэнтычнасцей, што, на

маю думку, бачыцца найбольшай каштоўнасцю. То бок быццам бы застаючыся невырашаным, беларускі нацыянальны праект губляе традыцыйныя канатацыі (асацыяцыі выключна з правым дыскурсам) і пераходзіць на іншы ўзровень абмеркаванняў, натуральна далучаючыся да тых краінаў і супольнасцей, для якіх, падавалася б, падобныя дыскусіі ўжо даўно закрытыя.

Але тыя палітычныя, сацыяльныя, культурныя крызісы, сведкамі якіх мы зараз з'яўляемся, гавораць пра тое, што нават у глабальным кантэксце гэтыя пытанні — нацыянальнага праекта і суіснавання розных праектаў побач — так і не былі вырашаныя. І магчыма беларускі досвед, які мы да гэтага часу лічылі, хутчэй, праваленым, а менавіта: фармат «дыскусіі-у-працэсе» (discussion-in-progress), прычым працэсе няскончаным, — будзе карасным і нашым суседзям. Таму што ў такой форме, калі грамадзянская супольнасць у сувязі з адсутнасцю палітычнага голаса не мае механізмаў для рэалізацыі задумак, гаворка ідзе ў першую чаргу не пра выпрацоўку дакладнага праекта альбо плана, а значыць узнікнення пэўнага дамінавання і іерархіі, але пра абмеркаванне магчымых формаў і схем развіцця грамадства.

І ў кантэксце глабальнага крызісу ідэнтычнасцей як раз падобнага кшталту адкрытыя абмеркаванні падаюцца самым прадуктыўным. З прычыны таго, што ніхто з удзельнікаў не мае магчымасці дамінавання, дыскусія становіцца адкрытай для кожнага, такім чынам утвараючы **гарызанталь узаемааднасінаў** паміж прадстаўнікамі розных супольнасцей, што магчыма і ёсць той самай **мадэллю грамадства, якую мы і спрабуем уявіць**.

Tania Arcimovič

Imagining identities

Origination and usage of the term 'imaginary' along side with such concepts as 'nation' and 'identity' for me seems to be exceptionally precise. Imagining refers to the process – incomplete, dynamic, probably, utopian, while chiefly – not the solely dominating, but one of other possible.

From one hand, if we consider Belarusian national project, a dozen of issues still remain actual and to some extent traumatic, while the most painful one, very likely would be the language issue. From another hand, it has become more and more spoken about multitude and identities crossing-overs, mainly among Belarusian socio-humanitarian circles during the debates on 'nation formation' processes, that is, on my viewpoint, considered to be the greatest value. That means, Belarusian national project, appearing to be left unsettled, looses it's traditional connotations (associations exclusively with right-wing discourse) and goes for another level of argumentation, affiliating with those countries and communities, for which those kind of discussions, as it seemed, remained closed for a long time.

While those political, social and cultural crises, which we're witnessing now, prove that this issues taken in it's global context – talking about national project and coexistence of several national projects at once – still remain unsettled. Than, what if Belarusian experience, that we got used to estimate as failed, in particular: format of the 'discussion-in-progress' where the 'process' is incomplete, - would be valuable for our neighbours. Cause in this case,

where civil society lacking political voice has no mechanisms for their project implementation, the subject matter would be not primarily on the elaboration of concrete project or plan, and thus the starting point for total domination and hierarchy, but for elaboration possible forms and schemes of the society development.

While in the light of global identity crises, open discussions of this kind prove to be the most productive. As far as none of the participants has no chance to dominate, discussion becomes open for everybody, thus setting **horizontal interactions** between representatives of different communities, which possibly is that kind **model of society**, that we all attempting to imagine.

Виктория Биран

В сентябре 2015 команда квирфестиваля meta- организовала круглый стол под названием “Гендер и нация”. Один из его участников высказал мысль о том, что всех беларусок и беларусов сейчас должна объединить борьба против существующего режима, и уже после успешного завершения этой борьбы можно думать о более “локальных” проблемах - ЛГБТ, квир и т.д. Другая мысль была о том, что все независимые организации и инициативы должны работать “каждая/каждый в своем поле”, и только так мы сможем добиться позитивных изменений в обществе. Эти мнения являются достаточно популярными в сфере независимых беларуских СМИ и НГО, однако оба эти варианта кажутся мне в корне неправильными.

В визуальных материалах, популяризирующих “вышиванку”, которой мы можем “пазначыць себе беларусами”, нет people of colour, людей с ограниченными возможностями, людей с немодельной внешностью.

Когда герб “Пагоня” был изменен визуально и вместо всадника там появилась всадница, стали появляться возмущенные комментарии о том, как можно было посадить “дзеўку на каня”.

Эти примеры говорят нам о том, как было. Можно найти куда больше примеров того, как не было. Люди, выходящие за пределы бинарности, феминизм, чайлдфри, people of colour, с ограниченными возможностями и т.д. - не самые популярные темы для неспециализированных, но общественно-политических изданиях и проектах. Многие идентичности игнорируются, замалчиваются, не признаются, причем как стороны государства, так и стороны независимых культурных агентов, СМИ, НГО и инициатив. Возможно ли это изменить, каким образом и стоит ли вообще - вот вопросы, в которых я хочу разобраться.

Victoria Biran

In September, 2015 the team of QEEER-festival «Meta-» has organized a round-table on «Gender and Nation». One of it's participants argued that both men and women of Belarus should be consolidated against ruling power. While only after succeeding this struggle it

would be possible to think about «local» issues - LGBT, queer, etc. Another point was in concern of independent institutions and initiatives that should 'keep on locating their activities in it's narrow field'. And that could be the only option to gain positive shifts in the society. Opinions of this kind are wide spread among independent Belarusian media and NGO sector, while both of them seem for me to be radically misleading.

In visual media, aimed for advocating national embroidery, by the means of which we could 'mark ourselves as Belarusians', there is no people of colour, people with disabilities or people of non-model look.

When national emblem «Chase» had been visually transformed so that instead of horseman appeared a horsewoman, it caused indignant comments on how was it barely possible 'to put the girl on a horse'.

Examples of such a kind depict for us the way it used to be. While it is still possible to set far more examples on how it was not. People who find themselves out of binary, feminists, childfree, people of colour, disabled, etc. - far from being among the top of popular topics for unspecialised social-political periodicals and projects.

Lot's of identities are ignored, suppressed and unrecognized by state as well as by independent cultural agents, media, NGO and initiatives. Is it possible to make a change, if so, in what way it should be changed and finally, whether it's worth of.

These are the questions I'd like to investigate.

Алексей Браточкин

Что такое «восточно-европейский национализм»?

Стремительно развивавшиеся украинские события конца 2013-начала 2014 гг. не только изменили ситуацию в странах, которые мы долгое время называли «постсоветскими», но и общую ситуацию в Европе. Среди всех интерпретаций того, что произошло, выделяется та интерпретация, в рамках которой украинские события рассматриваются в терминах «национального строительства». Многие эксперты говорят либо о долгожданном появлении «гражданской нации» в Украине, либо о нежелательных «правых националистах-радикалах», пришедших к власти в стране. В Беларуси украинские события также привели к развитию дискурса «укрепления национальной идентичности», слабость которой может, как считают эксперты, привести к повторению украинского сценария.

И все эти идеи можно рассматривать также в рамках привычного концепта реванша национализма, националистических партий и роста значимости этничности в регионе Восточной Европы за последние двадцать лет, вместе с ксенофобией и нетерпимостью. Можно также предположить, что примеры Украины и, отчасти, Беларуси, укладываются в эту схему. Мы же, тем не менее, должны ответить, как минимум, на два больших вопроса:

- почему проекты коллективных идентичностей в Восточной Европе принимают дискурсивную форму «формирования нации»?

- насколько эти «национальные» проекты обречены на неудачу, учитывая их потенциально опасное «этноцентрическое» содержание? Насколько эти проекты современны, если у них такое содержание? Насколько наш регион «обречен»?

Ответы на эти вопросы не предполагают апологетики феномена «восточно-европейского национализма», а являются попыткой найти аналитический инструментарий для его оценки. Оставляя пока в стороне ответ на первый вопрос, хотелось бы напомнить о том, что мы можем ответить на второй вопрос, используя, например, некоторые идеи из области исследований культуры.

Речь идет о шкале Милтона Беннетта (Milton J. Bennett), в которой он предлагает рассмотреть стадии превращения этноцентризма (признания своей культуры в качестве исключительной) в этно-релятивизм (признание того факта, что собственная культура не является единственной). Это признание проходит стадию отрицания культурных различий, стадию защиты от культурных различий, стадию минимизации культурных различий, стадию признания этнокультурных различий и т.д. Применение методологии Беннетта к исследованиям «восточно-европейского национализма» (включая исследования на микроуровне, исследования повседневности), как и других подобных методологий, позволило бы создать дифференцированную картину взглядов на этничность в странах бывшего региона «Восточной Европы» в разных социальных стратах. И позволило бы рассматривать динамику политических, социальных и других процессов в странах Восточной Европы, а не манипулировать идеей предопределенности этих процессов, их статике.

Также можно поместить «восточно-европейский национализм» в множество других контекстов – создания гражданского общества, слабых/сильных демократических институтов, экономических трансформаций, и мы получим также более дифференцированную картину.

Alexei Bratochkin

What is 'Eastern-European nationalism'?

Rapidly developing Ukrainian events that to place at the end of 2013 — start 2014, not only unprecedentedly changed the situation in countries that we for a long time got used to call 'Post Sovietic', but the general situation in Europe. Among all those interpretations of what has happen, one is distinguished by viewing all Ukrainian events in terms of 'formation of the nation'. Lots of experts point out either long-expected emergence of 'civic nation' of Ukraine, or in concern of unwishfull 'right wing national-democrats, that came into power. In Belarus, Ukrainian events had also lead for the elaboration of the 'strengthening national identity' discourse elaboration, the weakness of which could cause the repeat of the Ukrainian scenario.

While all this ideas could be viewed in a frame of ordinary revenge of the nationalism concept, nationalistic parties and increased growth of ethnicity significance in Eastern Europe region for the last 20 years, along side with xenophobia and intolerance. We could also assume that Ukraine examples could be implemented in Belarus only partially. However, we have to answer for at least two considerable questions:

- why do the projects of collective identities in Eastern Europe discursively shaped in a form of 'nation formation'?
- are the 'national' projects are doomed for failure, considering it's potentially unsafe ethnocentric content? Than to what extent our region is doomed?

The answers to this questions do not assume 'Eastern-European nationalism' phenomenon apologetics, but serve as an attempt to find out analytical instrument for it's estimation. Setting aside the answer for the first question, I'd like to remind that we are able give an answer for the second question, referring to the examples from the field of cultural research.

The talk is about the Milton J. Bennett scale, where suggests to examine the stages of ethnocentrism transformation (Individuals experience their own culture as the only "real" one) and ethnorelativism (considering the fact that your own culture is not the 'one' to any particular culture). This acceptance go through stage of denying of cultural differences, defense against cultural differences, minimization of cultural differences, acceptance of ethnocultural differences, etc. The implementation of Bennett methodology towards research of 'Eastern-European nationalism' (including studies on micro level, research of daily routine) just as like other methodologies of a kind, would allow us to set up a differentiated view on ethnicity in a countries of former region of 'Eastern Europe' in various social strata. Thus it would enable to analyse the the dynamics of political, social and other processes in Eastern European countries, instead of manipulating of the idea of predetermination of this processes and it's statics..

More than, we could place 'Eastern-European' nationalism in the diversity of other contexts — building a civil society, strong/weakdemocratical institutes, economical transformations, thus we would also gain more differentiated view.

Валер Булгакаў

Нацыятварэнне

Нацыятварэнне (польскае) у Беларусі пачалося практычна адначасова зь іншымі ўсходнеўрапейскімі рэгіёнамі. З самага пачатку XIX ст. тут рэалізоўваўся тып нацыятварэння паводле французскай мадэлі рубяжа XVIII і XIX ст, г. зн. бяз моўнай асыміляцыі.

Пасля паўстанняў 1830-31-1863 г. у Беларусі стартуе храналогічна другі, расейскі праект нацыятварэння. Ён быў блізкі да поўнага поспеху ў другой палове XX ст., і толькі крах савецкай імперыі паставіў яго ў двухсэнсоўнае палажэнне.

У апошнія дзесяцігоддзі XIXст. у паўднёва-заходніх землях цяперашняй Беларусі бярэ пачатак праект украінскага нацыятварэння. Дзейнасць украінскіх школаў на Берасьцейшчыне (у тым ліку ўкраінскай гімназіі ў самым Берасьці) у міжваенны перыяд, размах украінскага партызанскага руху ў гэтым рэгіёне падчас другой сусветнай вайны і адразу пасля яе, нарэшце, навуковыя дасягненні ўкраінскіх навукоўцаў — урадженцаў Берасьцейшчыны — важная, але зусім забытая частка беларускай культурнай прасторы.

Беларускі нацыяналізм прапанаваў чацьверты па ліку на тэрыторыі Беларусі праект нацыятварэння, які запрацаваў адно ў першае дзесяцігодзьдзе XX ст.

Нацыя і дзяржава

Рост нацыянальнай сьвядомасьці наўпрост не залежыць ад усьведамленьня таго, што незалежнасьць Беларусі дазваляе паспяхова рэалізаваць эканамічныя, палітычныя, культурныя і іншыя інтарэсы краіны. У Беларусі дзяржава падаўляе нацыю.

У дэмакратычных грамадзтвах існуе працэдура натуралізацыі, з-за якой імігранты вымушаны колькі гадоў засвойваць традыцыі і культуру сваёй новай бацькаўшчыны, перш як атрымаюць сваё новае грамадзянства. Іншымі словамі, грамадзянства і членства ў нацыі прадугледжвае палітычны ўдзел і пэўны каштоўнасны кансэнсус.

Грамадзянскі і этнакультурны нацыяналізм

Само паняцьце “грамадзянскага нацыяналізму” крытыкуецца ў заходняй сацыялёгіі на той падставе, што ўсе нацыі, у тым ліку “грамадзянскія”, па вызначэньні і эмпірычна ёсьць пэўнага роду этнакультурнымі супольнасьцямі.

Катэгорыя грамадзянскай нацыі зьмешвае два розныя паняцьці: грамадзянства, якое тычыцца членства ў пэўнай палітычнай супольнасьці, вядомай як дзяржава, і нацыянальнасьць, якая тычыцца да членства ў этнакультурнай супольнасьці альбо нацыі. У выніку “антынацыяналістычнае” паняцьце “грамадзянскай нацыі” пачынае працаваць на цэнтральны догмат усіх відаў нелібэральнага нацыяналізму, які атаясамляе нацыю і дзяржаву.

Valer Bulhaku

The Formation of Nation

The formation of (Polish) nation in Belarus has started just as the same time as in any other Eastern European regions. Starting from the XX century a French model type of nation formation had been implemented, which dates back to XVIII-XIX centuries, that meant with no linguistic assimilation.

Right after the rebellion of 1830-31-1863, has been chronologically launched another type of nation formation, a Russian one. It was one step close to succeed during the second part of XX century, however collapse of the Soviet empire has put it into a dual position.

During the last decades of XIX century on the South-West lands of Belarus, has been launched Ukrainian type as for another model of nation formation. The activities of Ukrainian schools in Brest region (including Ukrainian gymnasiums in Brest) during the interwar period, the scale of Ukrainian partisan movement of this region in World War II and just after it, as well as scientific achievements of Ukrainian scientists – Brest region natives – considerable, but totally lost chapter in Belarusian cultural filed. Belarussian

nationalism announced the forth project of nation formation, that had started in a first decade of XX century.

Nation and state

The raise of national awareness does not depend on knowing that the independence of Belarus allows successfully implement economical, political, cultural and others aspirations of the country. In Belarus the nation is suppressed by the state.

In democratic societies exists the procedure of naturalizing, which is the reason why migrants have to master traditions and culture of their new motherland for several years, before they would gain their new citizenship. In other words, citizenship and nation membership foresee political participation and demands a certain value consensus.

Civil and ethnocultural nationalism

The very concept of 'citizen's nationalism' is criticized by Western Sociology on a grounds that all nations, including 'civic', according to it's definition and empirics are considered to be ethnocultural communities of a certain type.

The category of civic a nation includes two distinct notions: citizenship, as a membership of certain political community, best known as a state, and nationality, as a membership of ethnocultural community or nation. As a result "anti nationalistic" concept of 'civic nation' starts contributing for the central dogma in all types of neoliberal nationalism, which embodies nation and state.

Ірына Віданава

Нацыянальная ідэнтычнасць: пераломны момант ці мімалётная мода?

Увосень 2012 года, пасля некаторага перапынку, я зноў апынулася ў Кіеве. Знаёмыя вулачкі, непаўторная атмасфера, невясёлыя размовы з калегамі-журналістамі пра змрочную сітуацыю і цяжныя дэмакратычныя перспектывы незалежнай Украіны. Але штосьці змянілася: на вочы ўвесь час траплялася моладзь у прыгожых вышыванках, апранутых з джынсамі ці бізнес-строямі, а вушы пастаянна выхоплівалі ўкраінскія фразы ў шматмоўнай какафоніі цэнтральных вуліц, дзе раней дамінавала расійская гаворка. Памятаю адчуванне радасці і крохкай надзеі. Праз год адбыўся Еўрамайдан. Украінскае грамадства зрабіла свой выбар.

Летась вонкавыя прыкметы нацыянальнай самаідэнтыфікацыі сталі ўсё больш заўважнымі ў Менску. У трэндзе - вопратка і аксэсуары з традыцыйнай беларускай сымболікай. Моўныя курсы збіраюць поўныя залі дарослых усіх узростаў. Цікавіцца лакальнай гісторыяй і чытаць кнігі на беларускай мове стала добрым тонам. Здаецца, упершыню за апошнія дзесяцігоддзе, а то і два, нацыянальная ідэя вярвалася за межы гэта, куды яна была загнаная мэтакіраванай палітыкай уладаў.

Гэты ўсплёск быў бы немагчымым, калі б неверагоднымі высілкамі сапраўдных энтузіястаў не былі захаваныя нацыянальныя асяродкі – навуковыя, літаратурныя, мастацкія і адукацыйныя. Аднак ён наўрадці б адбыўся, калі б не з'явілася новая

генерацыя таленавітых прамоўтараў, якія здолелі ўпакаваць нацыянальную ідэю ў модныя формы, больш зразумелыя і цікавыя маладым беларусам. Ня менш важным фактарам стала змена кантэкста: палітычныя перамены і вайна ва Ўкраіне ды ўзмацненне імперскіх амбіцый Масквы актуалізавалі пытанне пра нацыянальную ідэнтычнасць, як у публічнай, так і ў асабістай прасторы беларусаў.

У кнізе “Пераломны момант: Як дробязі могуць мець вялікае значэнне” (“The Tipping Point: How Little Things Can Make a Big Difference,” Back Bay Books, New York, 2002) канадзкі публіцыст і пісьменнік Малкольм Глэдвэл (Malcolm Gladwell) даводзіць, што ідэі распаўсюджваюцца па тых жа прынцыпах, як і эпідэміі. Ён вылучае тры правілы, пры супадзенні якіх наступае пераломны момант і ідэя ад меншасці перакідаецца да большасці: Закон нямногіх (the Law of the Few), Каэфіцыент прыліпчывасці (the Stickiness Factor) і Моц кантэкста (the Power of Context). За апошнія два гады кантэкст моцна змяніўся, як палітычна, так і тэхналагічна, што дазваляе тым нямногім, якія раней уздзейнічалі на невялікія групы, трансляваць нацыянальныя ідэі на больш масавую аўдыторыю. Аднак ці ахопяць гэтыя ідэі большасць беларусаў і ці здолеюць надзейна замацавацца ў нашай свядомасці з тым, каб дасягнуць пераломнага моманту ў фармаванні ўстойлівай нацыянальнай ідэнтычнасці? Магчыма, мы ў некалькі кроках ад свайго гістарычнага выбару.

Iryna Vidanova

National identity: tipping point or fleeting fashion?

Autumn 2012, after a short break, I've been in Kiev again. Familiar streets, unique atmosphere, sombre talks with colleague-journalists on dismal situation vague democratic perspective of independent Ukraine. Though something has changed: we've met youth in a beautiful embroideries, dressed in jeans or in business suits, while Ukrainian phrases were heard all around even in spite of multi lingual cacophony of central streets, where before Russian speech was predominant. Remember that feeling of joy and delicate hope. In a year in was a EuroMaidan. Ukrainian society has made it's choice.

Last year visual attributes of national self-identification has become more and more visible in Mensk. It's a new trend of having clothes and accessories with traditional Belarusian symbolics. Language courses gather full audiences of adults in various ages. It has become a part of a good form to take an interest in local history and to read book in Belarusian language. It seems it's for the first time for a period in a decade or even two, that national idea has broke itself away of ghetto, persecuted by purposeful state policy. This burst would be barely possible without incredible efforts of real enthusiasts to keep national cores – scientific, literary, artistic and educational. Though again it would hardly appear without a new generation of talented promoters, who had succeed in packing national idea into a trendy new forms more comprehensible and captivating for young Belarusians.

No less important has become the factor of switching the context: political transformations and war in Ukraine alongside with strengthening imperial ambitions of Moscow have lead towards the actualization of national identity notions, both on public and private spheres of Belarusians.

In a book “The Tipping Point: How Little Things Can Make a Big Difference,” (Back Bay Books, New York, 2002) Canadian publicist and writer Malcolm Gladwell has argued that ideas are spread according the same principles as epidemics. He distinguishes three conditions, achieving which would lead to the tipping point, so that idea from minority would spread among majority: the Law of the Few, the Stickiness Factor and the Power of Context. During the last two years the context has transformed both politically and technically, that allows few, that earlier were capable to influence solely on small groups, now to transmit national ideas on more significant audience. However would it be spread among the majority of Belarusians and afterwards, would it be solid enough to remain in our conscious awareness, so that one day gain this tipping point in a process of formation of the sustainable national identity? Probably, it's only a few steps left from our historical choice.

Раман Воранаў

Віцебск і інстытуты ідэнтычнасці

На Беларусі дзе не мяжа, там памежжа. Блізкасць Віцебска да Расійскай Федэрацыі, а вобласці да яшчэ двух краінаў укладае горад у гэтае рэчышча. Сорак кіламетраў да расійскіх памежнікаў ствараюць вобраз моцна зрусіфікаванай правінцыі, які мясцовых, калі яны чуюць пра гэта, заганяе ў ступар. Гэта ня значыць, што Віцебск “вельмі беларускі” ці “вельмі рускі”. Ён такі ж як і астатняя краіна — “вельмі аднародны”. І абьякавы, з жаданнем унікаць нацыянальных вызначэнняў, якія яму спрабуюць накінуць іншыя.

Тут унікненне ідэнтычнасцяў — самая моцная ідэнтычнасць. Яно падтрымліваецца дзяржавай. Яно звяртаецца да сацыяльных патрэбаў, а не нацыянальных захапленняў. У беларускай публіцыстыцы яго часам класіфікуюць як савецкасць, што не зусім адпавядае зместу. Яго інстытуцыі самыя заўважныя. Фестываль “Славянскі базар” — адзін з іх. Публікацыі журналістаў, якія з расійскай папсы робяць выснову, што свята працуе выключна на ўсходняга брата, а мясцовыя ўлады жывуць катэгорыямі “рускага свету” не адпавядаюць сапраўднасці. Інакш бы не было помніка Альгерду, а гарадская адміністрацыя даўно б вырубіла Парк партызанскай славы і збудавала там макет Сафійскага сабору, як таго жадае Руская праваслаўная царква і асабіста Аляксей Мілер. Сіці-менеджары адчуваюць, дзе яшчэ быццам братэрства ў межах “Саюзнай дзяржавы”, а дзе ўжо рускі экспансіянізм.

Не прымаюць этнічную вузасць і мясцовыя жыхары. Выпеставаныя на брэндзе “культурнай сталіцы” і горада мастакоў, віцебляне любяць французаў на фестывалі вулічных тэатраў, мексіканцаў на IFMC, сербаў на конкурсе маладых выканацаў і ўсе колеры заходняй музычнай сцэны на творах мясцовай графіці-каманды Street Skills. Невядома, ці талерантныя віцебляне, але дакладна міжнародныя, бо шануюць гэтую ўвагу і статус. Інстытут культурніцкіх падзей, які тут развіты непарапарцыйна на тле іншых беларускіх гарадоў, грае толькі на карысць падтрымання віцебскай самалюбёнасці.

Статусу садзейнічаюць і вобразы мінулага. Яўрэйская спадчына ўражвае не толькі Шагалам. Замежнікі часта перапытваюць, калі чуюць колькасць сінагог і малельных дамоў на пачатак XX ст.: “Seventy?! Perhaps seventeen?”. Тут працуе латышскі

Кансулят, тут спыняўся Пушкін і яму паставілі помнік, тут традыцыйна вялікая польская культурніцкая прысутнасць. І тут маецца багатая прысутнасць культуры беларускай, як бы не дзіўнавата гэта гучала ў межах суверэннай краіны Беларусь. Нерастопленая ў катле нацыянальнай нейтральнасці, яна прадстаўленая двума тэатрамі і адным незалежным СМІ, моўнымі курсамі, пісьменнікамі, помнікамі, кніжнымі паліцамі, выставамі, канцэртамі, літаратурнымі вечарамі.

Віцеблянін жыве ў гэтым цягучым рознагалоссі. Такі статус і ёсць для яго нормай. Усё часцей чуваць, што анабалічная расійская прапаганда нясе пагрозу для беларускай культуры. Але тут падаецца што рафінаванай беларускасці яна не вельмі і пагражае, бо гэта як страляць з гарматы па вераб'ях. Цяперашні рэжым за дваццаць гадоў і так пакінуў нешмат беларускай "класікі" у камунікацыйным полі. Пагроза ільецца якраз на гэты статус-кво, з каторага мог бы з'явіцца адкрыты, спакойны і міжнародны беларус.

Raman Voranau

Vitebsk and identity institutions

In Belarus one could find oneself either on the border line or on the border region. The closeness of Vitebsk location to Russian Federation, along with bordering of it's region on two neighboring countries, stipulates the city just like the riverbed. Forty kilometers till the Russian frontier guards make an impression of strongly russianized province, that makes locals feel just damped when they hear about that. It doesn't mean that Vitebsk is 'too Belarusian' or otherwise 'too Russian'. It's just fits in the whole country – 'too homogeneous'. And as indifferent, tending to elude any national identifiers, imposed by others.

Than eluding of this identities – turns to be the strongest identity. Identity promoted by the state, that addresses social needs rather than national rousing. At times among Belarusian publicists it is classified as a Soviet mentality, while in truth it is misleading. This identity institutions are the most notable. "Slavianski Bazaar" festival is one of those. Journalist's publications which basing on Russian pop stage conclude that festival works exclusively for eastern brother, while local authorities guided solely by the categories of 'Russian world' – are all inaccurate. Otherwise, there would be no monument of Algerd and city authorities would have cut down Park of partisan Fame, building on it's place the model of Sofia Cathedral as it so wishes Russian Orthodox Church and Alexei Miler in particular. City-managers capable to distinguish, where is it goes in terms of brotherhood of the 'Union State' from Russian expansionism.

Local citizens also do not accept this ethnic narrowness. Pampered by the brand of 'cultural capital' and the city of artists, Vitebsk citizens adore French on festival of street theatres, Mexicans on IFMC, Serbians on young performers contest and all colors of Western musical stage depicted in graffiti art works by local graffiti band Street Skills. It's unknown, whether Vitebsk citizens are tolerant, while for sure they are international, enjoying this attention and status. The institute of cultural events, which has developed in Vitebsk disproportionally mainly on ashes of other Belarussian cities, acts solely for the sake of maintenance of Vitebsk self-admiration.

The images of the past also contribute towards its status. Jewish heritage impresses not exceptionally by Schagal. Foreigners often ask again, when they find out the quantity of Synagogues and prayer houses on the beginning of the XX century: "Seventy?! Perhaps seventeen?". Here is functioning Latvian Consulate; here is the place, where stayed A.Pushkin and now here is erected a monument; here is traditionally plentiful presented a Polish culture. And here is amply represented Belarussian culture as well, meanwhile it could sound weird in terms of the sovereign country of Belarus. Having remained undissolved in a pot of national neutrality, it is represented by two theatres and one independent mass media, language courses, writers, monuments, book shelves, exhibitions, concerts and literature evenings.

Vitebsk citizen lives in this leisured multivocality. This state is its normal. It has become more and more heard that anabolic Russian propaganda threatens Belarussian culture. While here it seems that it won't constitute a significant menace to the refined Belarussian mentality, as if to fire a cannon at sparrows. The current regime for its 20 years existence left few of Belarussian "classics" in communicational field. The real thread focused right on this status quo, based on which an open-minded, easy-tempered and international Belarussian could come into being.

Оксана Гайко

Одна из превалирующих и сомнительных идей на постсоветском пространстве состоит в том, что для формирования нации необходимо отделиться от посторонних влияний и выработать свои особенные формы жизни. Отчасти можно принять такую формулу в отношении имперского соседа, но тем не менее в современном мире трудно говорить о развитии нации «внутри себя».

Другой опасностью есть иллюзия однородности нации (с определенными стереотипами, якобы присущими «среднему представителю») и весьма приблизительное представление о своеобразии диаспор, различных групп и сообществ. Усугубляет ситуацию, касаясь внутренних границ нации, тяготение к различным формам самоограничений: отождествление «национального» с определенным историческим периодом, религией, языком, представлением о «национальных чертах», стереотипами (например, сведение национального к «простым людям» и т.д.). Государство во многом определяет границы и культуру нации, используя телевидение, радио, печать, образование, законы, культуру праздников и ритуалов и т. д. Тем самым происходит формирование внутренних и внешних границ исходя из установок государства, а с другой стороны, - из сформированных традиционных мировоззренческих стереотипов. Нельзя также, говоря о внутренних границах нации, не упомянуть о цензуре, как внешней, так и наиболее опасной, внутренней.

Разного рода сообщества и группы людей, объединенные по принципам мировоззрения, национальности, интересов, места жительства и т.д. могли бы изменять и дополнять картину существующего «национального», вносить разнообразие и изменять\отменять представление\стереотипы, относящиеся к нации. Однако очень часто эти сообщества оказываются в маргинальном положении относительно официальной и господствующей культуры (малые

национальные группы, неофициальная культура, молодежные субкультуры и т.п.) и смещаются на периферию по разным причинам.

Здесь встает вопрос о лоббировании интересов различных групп и сообществ и о необходимости более яркого и полноценного их проявления в обществе. Обращаясь к конкретным примерам и оценивая положение различных сообществ и групп в Бресте (независимых акторов культуры, еврейской диаспоры, молодежных субкультур, ЛГБТ-сообщества и др.), могу сделать вывод, что помимо прессы «главенствующей» официальной культуры проблема усугубляется неверием членов таких сообществ в собственную значимость, в возможность добиться большей видимости и отстаивать свое право быть полноценной частью культуры нации.

Aksana Haiko

One of the predominate and doubtful ideas in post soviet space is that for the formation of a nation it is necessary (separately from outside influences) to draw up special own way of life. Partly it is possible to accept such a formula with regard to 'imperial' neighbor but nevertheless in the modern world it is difficult to speak about the development of a nation inside itself. Another dangerous illusion is homogeneity of a nation (with certain stereotypes which are supposedly characteristic to an ordinary representative) and rather approximate idea of a distinctive quality of different groups, diasporas and communities makes the situation worse.

What is more is bent for different forms of self restrictions, equitation of 'national' with certain historical periods, religion, language, features (for example, narrowing of 'national' to 'ordinary' people, etc.). A state considerably determines borders and culture of the nation, using TV, radio, publishing, education, law, culture of holidays and rituals, etc. In this way the formation of external and internal borders appears according to the directives of the state, but on the other side it happens according to already formed traditional world view stereotypes. Speaking about internal borders of a nation we can't but mention a censorship -external and the most dangerous - internal one.

Different kinds of communities and groups, united according to the principles of world view, nationality, interests or place of living - could change and complete the picture of 'national' existing now. They could contribute towards diversity, could make a change or cancel false stereotypes concerning 'nations'. But very often the communities found themselves in marginal position regarding official and 'ruling' culture (small national groups, non official culture, youth subcultures, etc.).

As the result they are removed to outlying districts because of various reasons. Here comes the question of lobbying the interests of different groups and communities. The question of their worth and the full-fledged presence in the society. Turning to concrete examples and evaluating the situation of such non formal groups and communities in Brest (independent actors of culture, Jewish diaspora, youth subculture, LGBT community). I could make a conclusion that besides pressing of the dominant official culture there is even worse problem, that is disbelief of the members of these communities in their self-significance, in the possibility of being heard and noticed, in the defending their right to become a part of the national culture.

Андрей Карпека

Для критических городских исследований важным является подход, при котором пространство и социальные отношения рассматриваются в привязке к различным масштабам, в которых разворачивается экономическая и политическая повседневность: масштаб города, региональный масштаб, масштаб национального государства. В целом урбанистика в постсоветском регионе сосредоточена на анализе именно городского масштаба, часто игнорируя их пересечения.

Ключевым концептом при этом оказываются территориальные сообщества («localized community», «neighborhood»), на которые делается ставка при попытке помыслить город будущего: город креативный и предпринимательский. Тем не менее, работая в городском пространстве и концептуализируя его, мы сталкиваемся с множествами разрозненных индивидов, которые относят себя к различным социальным группам.

При этом далеко не всегда они разделяют свою принадлежность к определенному пространству (городскому), а также не всегда осознают принадлежность этого пространства им как социальной группе. Рассматривая социум через пространственную призму (а это может быть актуально не только для локального, городского масштаба, но и для масштаба национального государства), кажется важным ставить акцент именно на последнем и говорить не столько об идентичности социальных групп, сколько об их участии в производстве (городских) пространств.

Опыт взаимодействия с горожанами указывает нам на сложность формирования единой, территориально локализованной идентичности, которая была бы принята множествами людей, объединенных этой территорией (при этом множества выступали бы в качестве объекта, которому эта идентичность предлагалась бы). В связи с этим кажется важным представить, каким образом может формироваться идентичность в масштабе города и национального государства, которая не была бы навязана извне.

Тезис, которого мы придерживаемся при работе с городом, заключается в том, что множества (ассамбляжи) горожан – это временные социальные формирования, которые возникают на основе совместных практик, которые завязаны на локализованную событийность. Эта событийность в масштабе города может формироваться при помощи разных методов, дающих ей основу. Для нас такой основой может выступать партисипативная архитектура, публик-арт практики, совместная организация небольших мероприятий. При этом речь идет о максимально-возможной самоорганизации горожан, при которой за активистами оставалась бы лишь необходимость внешней фасилитации процессов.

Таким образом, как для масштаба города, так и для масштаба национального государства, кажется важным уделять больше внимание не тому, кто и с какой идентичностью может быть в него включен, сколько самим механизмам включения: будь то самоорганизация, как один из базовых принципов, либо принадлежность, в т.ч. и административная, определенных территорий людям, повседневность которых в них разворачивается.

Andrei Karpeka

If you want to make critical urban research it is very important to have a special approach. This approach means that you take into consideration space together with social relations in their connection . It should be looked upon in different scales-of a town,of a region,of a national state -scales in which economic and political daily life is taking place. On the whole urban research in post soviet region is focused on the analyses of this town scale with ignorance of the intersection of all the scales.

The key concept of this variant appears to be localized community,neighborhood which is counted on at the attempt of imagining a town of future, a town of creativity and private enterprise.

Nevertheless,working in a town space and conceptualizing it we meet a lot of separate individuals who think of themselves as belonging to different social groups. But still they do not look at this social space as something belonging to their social group. If we have a look at society through space prism (it may be timely not only for local scale but for a national scale as well) we'll see the importance to emphasize the national scale. We should speak not only about identity of social groups but about their participation in forming town space.

The experience of interaction with city dwellers shows the complication in the forming of united territory of localized identity which could be accepted by the majority of the people living on this territory and united by this fact. This majority of people could be meant as an object to whom this identity would be suggested. In connection with this statement it seems to be important to present in what way the identity could be formed in a town scale and in a national scale without forcing upon from outside.

The thesis which we keep to while working with city dwellers is that assemblage of the citizens are temporary social formations. These formations appear on the basis of joint practical actions which are connected with localized events. These events in a town scale may form identity with the help of different methods. We are sure that participative architecture, public art practices, mutual organization of little events may serve as the basis for formation of identity. Besides,there are maximum possibilities for self organization of city dwellers in which social activists would be responsible for only external facilitation of the process.

Thus for a town scale as well as for a national scale it is important to pay more attention not only to identity itself but to the mechanisms of involvement into it, whether it is self organisation as one of the basic principles or belonging to certain territories (administrative including) on which their daily life is taking place.

Сергей Лебедев

Я занимаюсь историей, поэтому смотрю на предложенные темы в первую очередь в историческом ключе.

В контексте темы наций мне казалось бы уместным порассуждать про национальную политику бывшего СССР, последствия которой продолжают

сказываться до сих пор – во всяком случае, в России; про тот концепт фольклоризованной и абсолютно искусственной «нации» – участницы «дружбы народов», который до сих пор присутствует в российском сознании и, к величайшему сожалению, служит меркой, лекалом при взгляде на соседей.

В контексте темы сосуществования в конфликтных регионах очень важной мне кажется тема языка, его изменений, его превращения в инструмент рефлексии или вражды.

Как журналист я работал в зоне «замороженного» конфликта между Ингушетией и Северной Осетией, где за двадцать лет сложилась целая культура самоидентификации через отторжение, самоописания через отрицание; и, возможно, эти полевые наблюдения окажутся небезынтесными для общего разговора.

Sergei Lebedev

As far as I'm a historian, that makes me look at the proposed themes primarily from the historical point view.

In context of the nation theme, it seems to be appropriate to elaborate the aspects of national politics of the former USSR, consequences of which still remain its effect — at least in concern of Russia; on concept of folklorized and absolutely artificial «nation» - member of that «fraternity of peoples», which is still exist in Russian perception, and unfortunately serves as a measure and template in consideration towards its neighbours.

In concern to the issue of co-existence in a conflict regions I would like to stress the importance of the language issue, its changes and transformations to the means of reflection and confrontation.

As a journalist I've been working in zone of a 'frozen' conflict between Ingushetia and North Ossetia, the region where for last 20 years the whole identification culture has arisen through the rejection and self-description through denial; and probably this kind of field observations would contribute to the common debate.

Яўгенія Лёзіна

С момента аннексии Крыма и начала российской военной агрессии на Донбассе украинскому обществу приходилось, словами Энн Эпплбаум, вести войну на два фронта [Applebaum, Anne. Ukraine Battles a Second Enemy: Corruption // Washington Post, October 29, 2015. <https://www.washingtonpost.com/opinions/ukraines-war-on-two-fronts/2015/10/29/64647760-7e40-11e5-afce-2afd1d3eb896_story.html>] С одной стороны, столкнувшись с последствиями российского вторжения, гражданские активисты были вынуждены оказывать поддержку украинским военнослужащим и добровольцам, сражавшимся за сохранение территориальной целостности и независимости Украины, а также организовывать помощь беженцам и другим пострадавшим от военных действий на юго-востоке страны и в Крыму. В то же время гражданское общество включилось в борьбу за реализацию основных ожиданий Евромайдана – проведение структурных преобразований, включающих ликвидацию коррупции, реформу судебной и административной систем,

правоохранительных органов, люстрацию и проч. За большинством этих требований, озвученных в ходе «Революции достоинства» зимой 2013-2014 гг., стояло желание украинского общества избавиться от авторитарного наследия коррумпированного режима Януковича и вырваться из тупиковой постсоветской модели развития, навязываемой Украине путинским режимом.

Связанной с этой целью была задача скорейшего избавления общества от советского наследия, стремление расстаться с продолжающимся влиянием тоталитарного советского прошлого. Приближению этой цели должны были способствовать стихийные акции по сносу десятков памятников Ленину во многих украинских городах. Законодательным же воплощением отмеченной цели стало принятие в апреле 2015 года пакета законов о декоммунизации, а еще ранее, осенью 2014 года, – закона о люстрации.

Как видится сегодня со стороны, относительный успех украинских преобразований после Евромайдана был связан главным образом с тем, что протестному движению удалось предложить проект реформ, способных объединить все общество, а не только выразить интересы активистского ядра. Такая консолидация стала возможной благодаря объединению общественных усилий и внимания вокруг антикоррупционной повестки, важность которой изначально отмечалась всеми жителями страны: по данным исследования, проведенного Социологической группой «Рейтинг» в марте 2014 года, приоритетной для абсолютного большинства украинцев, независимо от региона проживания, была именно борьба с коррупцией (63%) [Региональные расхождения в этом вопросе были невелики: запад (65%), центр (57%), север (57%), юг (66%), восток (73%), Донбасс (59%)]. На втором месте по значимости большинством опрошенных были отмечены экономические реформы (61%). Socio-political expectations: April 2014. Sociological group "RATING", 21-29 March 2014. <http://ratinggroup.ua/en/research/ukraine/obschestvenno-politicheskie_ozhidaniya_grazhdan_aprel_2014.html>]

Другим залогом успеха реформ в Украине стало общественное равнодушие и постоянное давление на сопротивляющийся изменениям бюрократический и административный аппарат со стороны гражданских активистов и структур. Примером подобного давления может послужить борьба Общественного люстрационного комитета за принятие и дальнейшее исполнение закона «Об очищении власти», а также контроль харьковских общественных активистов над организованным местными властями процессом переименования улиц, площадей и районов в рамках национальной программы по декоммунизации.

В этом внимании к большинству, стремлении достичь арендтовского идеала «совместного бытия различий», в непрекращающейся борьбе за главные цели и ценности протестного движения состоят, на мой взгляд, основные уроки украинского гражданского общества для российской оппозиции. В то же время хотелось бы узнать из первых уст, как видится ситуация активистам на местах, с какими основными трудностями им приходится сталкиваться, какими ресурсами они обладают и в чем видят основные ограничения и препятствия переменам.

Jaugenia Lezina

From the moment of Crimea annexation and the start of military aggression in Donbass Ukrainian society, wording Ann Applebaum, has been forced to wage the war on two fronts . On the one hand, confronting the consequences of Russian invasion, civil activists were compelled to support Ukrainian soldiers and volunteers, that fought for keeping it's territory integrity and independence of the Ukraine, as well as providing assistance to refugees and others affected by the military actions in the South-East of the country and in Crimea.

At the same time the civil society has joined the struggle for the sake of realization of the core expectations of Euromaidan — implementing structural reforms, including liquidation of the corruption, reformation of the court and administrative systems, law-enforcement structures, lustration and others. Behind the majority of this demands, voiced during the “Revolution of Dignity” winter 2013-2014, has been the desire of Ukrainian society to get rid of authoritarian heritage of corrupted Janukovich, as well as to break free from the deadend Post Soviet development model, known in Ukraine as a Putin's regime.

Related to this aim, was the objective for the fastest society deliverance from the Soviet legacy, urge towards severing with continuing influence of totalitarian Soviet past. The spontaneous actions of the demolishing of dozens Lenin monuments were supposed to approximate this aim. Legislative embodiment of this pointed aim has become the adoption of the set of laws on de-communisation in April, 2015, and even earlier – autumn 2014 – lustration law.

The way we envision it now outside, the relative success of Ukrainian reforms after the Euromaidan chiefly has been conditioned by the capability of the protest movement to suggest the reform project, that has been able to unite society fully, other than to convey the interests of the activists core. Such kind of consolidation has become possible only due to pooling public efforts and focused attention on agenda on anticorruption, which significance has been pointed out by all country citizens: according to the research data, conducted by the Sociological group 'Rating' in March, 2014, corruption struggle has been prioritized by absolute majority of Ukrainians, regardless to the region of residence (63%). Another key to success in reformation processes in Ukraine was public not indifference and constant pressure on resisting changes in bureaucratic and administration machinery, coming from civil activists and structures. To set an example of this kind pressure could serve best the struggle of 'Public lustration committee' for adopting and future implementation of the law “For the power clearance”, as well as the Kharkov public activists' control under the process, launched by local authorities, of re-naming the streets, squares and districts in terms of the national program of the de-communisation.

By this focused attention to the majority, endeavor to reach Arendt's ideal of “co-existence of differences”, in a settings of the unstoppable struggle for the sake of the core aims and values of the protest movement - these are, on my view, the main lessons of Ukrainian civil society for the Russian opposition. However it worth of getting a first-hand knowledge on how the situation is envisioned by the activists on the field, what are the main difficulties they have to face, on hat resources they're supposed to account as well as what are the main obstacles and limitation on a way towards the changes.

Марью Лутс-Соотак

(Тарту, Эстония)

«Живая» нация – придуманные идентичности

Не из чистого стремления к протесту и не в качестве провокации я хочу попробовать, «перевернуть» нашу тему и показать, что такая перестановка вполне представима и возможна.

Может быть, представители небольших народов по-другому переживают принадлежность к своей нации, чем представители численно больших наций. Я могу говорить только с первой из названных перспектив, потому что я, эстонка, принадлежу к нации, которая согласно последней переписи населения (2011) не насчитывает даже миллиона человек – всего лишь 0,9 миллиона. При этом справочные источники указывают, что количество населения Эстонии на 1.1.2015 составляло не менее 1 313 271. То есть речь идет об огромном приросте – по крайней мере, в европейском контексте. Эта разница в 400 000 – представители других наций, которые живут в Эстонии. Около 160 000 эстонцев, в свою очередь, живут не в Эстонии, но их принимают во внимание при подсчете количества эстонцев как народа.

Это предисловие должно показать, насколько эстонцы, а может быть, и все малые по численности народы, рассматривают себя как нацию в качестве культурной общности по Гердеру. Возможность рассматривать нацию по Руссо как политический продукт, как носителя государственной власти с одной конституцией только в последние годы проникает в поле общественных дискуссий. Эту позицию поддерживает, в основном, молодое поколение образованных людей, которые учились в других странах, чаще всего в США, Великобритании, Франции или Германии, то есть в «крупных» странах. Для большинства эстонцев, пусть даже и образованных, эта позиция кажется придуманной и абстрактной, в чем-то даже навязанной. Нация воспринимается как общность языка, крови, культуры и стиля жизни, часто как общность жизненного пространства и страны. Все эти связи переживаются как более «живые», интимные, близкие, часто более неформальные и искренние, чем у больших народов. Даже национализм малых по численности народов другой. В XIX веке идея малого народа эстонцев была представлена Якобом Хуртом, эстонским священником и активистом т.н. национального пробуждения: «По количеству мы никогда не станем великими, значит нужно стать ими по духу».

Если национальная гордость такого народа превращается в национализм, это достаточно безобидно для других народов, над этим можно посмеяться в хорошей компании. Однако национализм малых народов становится опасным для своей собственной нации и поворачивается неприятной стороной как раз к тем, кто имеет мужество открывать новые духовные горизонты и перспективы. Из-за притеснения или ссылки свободных умов мечта о том, чтобы стать «великими духом» остается всего лишь мечтой. А только мечта – это слишком мало для практичного народа.

Marju Luts-Sootak

Not from a desire to protest and not as a provocation I would like to “overturn” our topic and show that such a change is possible and imaginable. Perhaps representatives of small nations experience their nationhood differently than those who belong to numerically large nations. I can speak only from the first perspective, since as an Estonian I belong to the nation which according to the latest census (2011) does not number even one million people – only 0,9 mln. Data suggest that on 01.01.2015 the population of Estonia was no fewer than 1,313,271. So, we are talking about a huge increase – at least in the European context. This difference of 400,000 – representatives of other nations who live in Estonia. About 160,000 Estonians, in their turn, live outside the country, but they are included when the Estonian population is counted.

This introduction must show how Estonians, perhaps as all small nations, consider themselves a cultural nation (in Herder's sense). The possibility to understand the nation in Rousseau's sense as a political product, to be interpreted as a political nation under the Constitution, has been discussed in Estonia in public debate only recently. This position is supported mostly by the younger generation of educated people who studied in other countries, mainly in USA, UK, France or Germany, that is, "large" countries. For the majority of Estonians, even educated ones, such view seems conceived and abstract, even forced. Nation is perceived as common language, blood, culture and style of life, often as shared area and land. All such ties are experienced as more "alive", intimate, close, more informal and sincere than "large" nations can experience.

Even the nationalism of small nations is different. In 19th century the idea of the small Estonian nation was expressed by Jacob Hurt, an Estonian priest and activist of the so-called national awakening: "We shall never be great in number, therefore we must become great in spirit".

If national pride of such people degenerates into nationalism, it is rather harmless for other peoples, one can laugh at it in good company. Yet nationalism of smaller peoples becomes dangerous for their own nation and turns against those who have courage to open new horizons and perspectives.

Because of repression and exile of free minds the dream to become "great in spirit" remains but a dream. A mere dream is too little for down-to-earth people.

Gelbte Nation – erdachten Identitäten

Hier soll über innere und äußere Grenzen von Nationen gesprochen werden, über das Überschreiten solcher Grenzen durch anders verbundene Gemeinschaften und Identitäten sowie über das Verhältnis zwischen konkreter Identität im täglichen Leben und der vielleicht nur abstrakten Vorstellung einer übergreifenden "Nation".

Nicht aus dem Protest Sinn oder als Provokation will ich mal versuchen, unser Thema anders umzustellen und zeigen, dass dies durchaus möglich und denkbar ist.

Es kann sein, dass die Angehörigen der Kleinvölker ihre Nation anders erleben als die Vertreter der zahlenmäßig großen Nationen. Ich kann nur aus der ersten Perspektive her sprechen, indem ich als eine Estin von einer Nation bin, die nach der letzten Volkszählung (2011) nicht mal eine ganze Million Vertreter zählt – es sollen nur 0,9 Mln. sein. Dabei geben die Nachschlagewerke an, dass Estlands Bevölkerungszahl am 1.1.2015 nicht weniger als 1 313 271 Menschen ausgemacht hat. Es handelt sich nicht um einen, im europäischen Kontext enormen, Zuwachs. Dieser Unterschied von etwa 400 000 besteht von den Angehörigen der anderen Nationen, die ebenfalls in Estland leben. Ca. 160 000 Esten wiederum leben nicht in Estland, werden aber bei dem Messen der Größe des Estenvolkes miterzählt.

Diese Einleitung sollte zeigen, wie sehr die Esten, vielleicht auch andere Kleinvölker, sich als Kulturnation im Herderschen Sinn verstehen. Die Möglichkeit, die Nation im Rousseauschen Sinn als politisches Produkt, als Staatsnation unter einer Verfassung zu deuten, wird in Estland erst seit weniger Jahren in der öffentlichen Debatte erörtert. Vertreten wird diese Position vor allem von der jüngeren Generation der akademisch gelehrten Leute, die auch anderswo, meistens in USA, UK, Frankreich oder Deutschland, also bei den „Großen“ studiert und gelernt haben. Für die Mehrzahl der Esten, auch für die

Gebildeten, erscheint diese Ansicht vielmehr als erdacht und abstrakt, gar als aufgezwungen. Die Nation wird meist als eine Sprach-, Blut-, Kultur- und Lebensgemeinschaft, öfters auch als eine Raum- oder Landgemeinschaft verstanden. Alle diese Beziehungen erscheinen auch viel ‚gelebter‘, intimer und inniger, öfters informeller und aufrichtiger, als bei den Großvölker. Sogar der Nationalismus der Kleinvölker ist anders. Im 19. Jahrhundert ist die Maxime des kleinen Estenvolkes von einem estnischen Pfarrer und Aktivisten der sog. nationalen Erziehung, Jakob Hurt, aufgegeben: „Von Anzahl her werden wir niemals groß, also sollen wir es im Geist werden“.

Wenn der Nationalstolz so eines Volkes als Nationalismus entartet, ist der für die anderen Völker eher harmlos, vielleicht etwas lustig in der geselligen Runde. Gefährlich wird der Kleinvölkernationalismus aber für die eigene Nation und trifft gerade Diejenigen, die es wagen, die neuen geistigen Horizonte und Perspektiven zu eröffnen. Durch die Zerstörung oder Verbannung der freien Geister wird aber der Traum des ‚Groß-Werdens im Geist‘ eben nur ein Traum bleiben. Ein bloßer Traum jedoch ist zu wenig für ein bodennahes Volk.

Tartu, den 20.11.2015

Андрей Ленкевич

Начиная разговор о понятии «нации» в контексте современной Беларуси, мне с одной стороны очень легко говорить на данную тему- я не принадлежу к белорусской нации, если говорить о нации как об этносе. Мои польские корни вместе с историческими событиями, которые предшествовали Второй мировой войне, когда моя семья не меняя места жительства оказывалась в совершенно разных государствах/империях- Польша, СССР, оккупированная территория Германией. Я делаю историческую справку для того, чтобы указать на существование скорее факта, чем проблемы в современной Беларуси - польского сообщества, которое (в чём уверен) не может безболезненно и однородно войти в монолит «белорусской нации». Это связано прежде всего с историческим опытом - большинство польских семей на присоединенных в 1939 году было раскулачено, не принимало участие во второй Мировой Войне, сохраняло религиозные верования и самое главное- религиозные практики, и имело совершенно иной опыт проживания с титульной нацией. Именно поэтому вторая мировая война для меня лично никогда не была чем-то близким, близким в смысле эмоций. Война была сказкой о "Каждом 4-м погибшем в Беларуси". Я никогда не переживал этого лично. Наверное, поэтому я спрашивал себя: "Почему о войне так много говорят?". Ответ на вопрос нашёлся такой же субъективный как и опыт. Для меня - это ответ на вопрос "Ты кто?".

Мой отец- поляк «Леопольд». Его отец- Блажей. Фамилия, что написана на могилах деда и бабушки- Lenkiewicz, имеет литовский корень, который означает- "польский". Но по-белорусским правилам орфографии фамилия пишется через букву «я»- «Лянкевіч», что отрывает её от основного значения «быть польским». К этому можно добавить и большое количество ошибок в написании имени моего отца в благодарственных грамотах и дипломах, что связана с «экзотичностью имен». К сожалению, мой отец так и прожил оставшуюся жизнь под новым именем- Леонид, что значительно упрощало быт. Конечно, это в связке с тем, что мой дед был

раскулачен за захват колхозных земель. Уже на основании истории только фамилии можно судить о сложности проживания польской национальной меньшинства в приграничных территориях.

Именно это, история моей семьи, и стало начальным пунктом входа в визуальное исследование истории моей семьи и войны, как исторического события, которое никак не затронуло мою семью, вернее- её польскую часть. Мой прадед по маминой линии был православным священником - и был сослан в Сибирь, откуда в семью уже не вернулся.

В этом смысле история моей семьи в каком -то смысле аккумулирует в себе различные концепции или стратегии объединения нации, которые на данный момент таковыми не могут стать исходя из истории конкретных групп: с одной стороны - национальностей, с другой- вероисповеданий.

В этом смысле я совершенно согласен со Светланой Алексиевич о введении понятия «Красный человек» или «Советский человек». Тк на примере моего отца, полностью оторванного в советского время от своих корней (хуторской жизни, имени, католицизма), работая водителем в милиции, участвовал в вывозе на свалку остатков только что взорванного самого старого католического храма в Гродно. Но сразу после перестройки вернувшегося к католической вере и рассказам о своём секретном крещении сразу после войны в лесу.

История моей семьи, а точнее, неписанность истории моей семьи в истории СССР, а позже- Беларуси; и подтолкнуло меня к началу работы над проектом о Второй Мировой войне и отношении к нему в Беларуси. Те ощущения, что ни меня, ни моей семьи просто не существуют в представлении исторических событий в данной конкретной стране никогда не отпускало меня. Интересен тот факт, что на презентации фото-проекта в Минске, аудитория разделилась в своем отношении ровно пополам- первая часть утверждала, что история ВМВ не интересна и всесторонне изучена в Беларуси, другая- высказывала благодарность и поддерживала меня в том, что и история их семей никогда не была включена в общую историю Беларусь. Этот также указывает на тот факт- довольно большая часть белорусской нации (если она существует) не чувствует связи с титульным народом (нацией), тк никак не представлена в истории и мифологии Беларуси.

Проект «Прощай, Родина» включает в себя всесторонне визуальное исследование отношения ко Второй мировой войне в современной Беларуси, что представлена как коллекцией алкогольных бутылок в виде оружия или униформы до открыток и постеров; фото-проект на основе исследования названий улиц Минска, 50%-м названий которым дали события Второй Мировой Войны и т.д.

Не случайным является и название, которое показывает природу колониального отношения центра (Москвы) к периферии (Минск). Надпись «Прощай Родина», которая была нацарапана советскими солдатами на стене Брестской крепости, была срезана и была перенесена в музей Советской Армии в Москве.

Говоря о более раннем проекте «Паганство», с которого я начал работу как документальный фотограф, необходимо отметить следующее. Будучи продуктом как советской так и школы «ранней независимости Беларуси», я получил знания

,отрывочные и поверхностные, о СССР. И более подробные и глубокие о только основанном государстве, которые во многом противоречили предыдущим знаниям.

Получив образование на переломе двух систем, последняя из которых более и менее вскоре стала напоминать первую, я конечно не мог сложить целостной картины истории данной территории. К этому необходимо добавить и тот факт, что устная история моей семьи была третьей версии происходящего, что такое противоречило истории титульной нации (народа). Это и дало толчок к началу изучения коренных традиций и верований на которых как на фундаменте стоит славянская культура. те это в первую очередь было восполнение пробелов в знаниях. а с догуляй стороны открытие совершенно нового периода истории. Это связан с тем, что акцент в первую очередь школе делался на определенных этапах истории- ВКЛ, БНР и получение независимости в первой случае, октябрьская революции Вторая Мировая Войны - во втором. В такой ситуации открытие совершенно не описанной истории, торой 2-3-4 тысячи лет меня полностью поглотило. Эта ситуации показывает на ,как минимум, 2-е отправные точки в концепциях объединения белорусского народа в белорусскую нацию, которую на данный момент объединяет только территориальная целостность.

Andrei Liankevich

Talking about the concept of 'nation' taken in the context of contemporary Belarus, it seems to be quite easy to talk about – as far as I don't belong to the Belarusian nation, viewing nation as ethnicity. My Polish routes are inseparable with historical milestones, which had preceded World War II, when my family staying on one place appeared under several states/empires – Poland, USSR, occupied by Germany. I'm doing this historical reference to point out rather fact than problem of contemporary Belarus – talking about Polish community, which (I'm sure) has no ability to enter safely intact to the monolith of 'Belarusian nation'. Primarily it is interrelated with it's historical experience – the majority of Polish families on adjoined territories in 1939 had been dispossessed, didn't take part in World War II, have preserved it's religious beliefs and, more crucial, - it's religious practices, and gained a totally different experience in co-residence with title nation.

That is the very reason why World War II has never been for me personally something emotionally close. The war was a fairy tail about “Each 4th lost in Belarus”. I had never experienced it personally. Probably that was the reason: “Why is it's much spoken about the war?”. The answer found was as subjective as it's experience. For me that was he answer for “Who are you?”.

My father is Polish “. The last name written on the graves of the grandparents is Lenkiewicz, has Lithuanian root that means 'Polish'. While according to Belarusian spelling my last name spelled through [ya] – [Lyankevich], that moves it away from it's initial meaning of 'being Polish'. To that could be added a numerous misspellings in my father's name in certificates and diplomas, due to 'name exoticism'. Unfortunately, my father have spend all his life with his new name – Leonid, that simply made his life easier. Alongside of the fact, that my grandfather had been dispossessed for usurpation kolkhoz lands. Just based on the history of my last name it's possible to estimate the complexities of living in boarder line territories for the Polish national minority.

The history of my family has become that exact entering point to the field of visual research of the family history and war, as a historical event which hadn't touched upon my family, at least it's Polish part. My grand-grandfather from my mother's line was a Orthodox priest – and had been sent into exile in Siberia, from where he couldn't come back.

At some point, history of my family accumulates diverse concepts and strategies of the integration of nation, which at that very moment could not work this way, coming from the history of concrete groups: from one side – nationalities, from another – religion.

I totally agree with Svetlana Alexievich on introduction the term of “Red Man” or “Soviet Man”. Just basing on the example of my father, torn away from his routes (khutor life, name, Catholicism), working as a driver in the police, he took part in removing just detonated remains of the oldest Catholic church in Hrodno. Though just after the period of Perestrojka he went back to the Catholics by secret baptism ceremony in the wood after the war.

History of my family, or being more precise, not inscribed state of my family in the history of USSR, and later Belarus, inspired me launch the work on the project on World War II and the attitude of it in Belarus. The feeling that neither me, nor my family members simply absent in a way historical events are represented in this country has always bothered me. It's interesting to note that during the presentation of the photo project in Minsk, the audience has split right on half. The first argued that the history of WWII is uninteresting and have already been studied so broadly in Belarus, while the other – thanked and supported me in way that the history of their families as well has been excluded from the common history of Belarus. That points out the fact that considerable part of Belarusian nation (in case it exists) doesn't feel interrelated with title nation, as far as they are not presented in Belarusian history and mythology.

The project “Farewell, the Motherland” includes a comprehensive visual study on attitude towards the World War II in contemporary Belarus, represented as a collection of bottles from alcohol beverages in weapon shamed or uniforms, postcards and posters; photo project based on research of Minsk street names, 50% of which have been named according to the events of WWII.

The title is also not accidental, depicting the routes of colonial attitude of center (Moscow) towards periphery (Minsk). The line “Farewell, Motherland” was scratched by the Soviet soldiers on the wall of Brest fortress, had been cut and removed to the Museum of Soviet Army in Moscow.

The earlier project called “Pagan” has become the starting point for me to work as a documentary photographer. In worth to be mentioned, that being a 'product' of both Soviet and 'Belarusian in it's early independence' schools, the knowledge I've received about USSR were fragmented and perfunctory. While more detailed and profound knowledge I've gained in newly built state, on certain issues these knowledge appeared to contradictory to the previous ones.

Having received education during the breaking point of two systems, while the latter one soon started to remain the previous one, I could barely complete the whole historical overview of this territories. Considering the fact that oral history of my family has always been the third version of historical realities, to much extent contravening the history of the title nation (people).

That gave me an impulse to deep into the investigation of native traditions and beliefs, that serve as a basement for all Slavonic culture. While mainly it was all about the compensation of knowledge gaps and at the same time revealing totally new historical period. The reason for that grounds on educational emphasis made on certain historical phases – Great Duchy of Lithuania, Belarussian Public's Republic and gaining the independence in first case, and October revolution and WWII in the second case. Based on that revealing totally undescribed history that accounts 2-3-4 thousands of years took me fully. This proves at least two starting points in concepts of integrating Belarussian people to Belarussian nation, by now interconnected only due to it's shared territory.

Інга Пэц

Еўрапейскія дэбаты

Беларусь – пляцоўка для гульні тоеснасці і ўяваў

Усё што вам трэба зрабіць, калі вы хочаце сапсаваць сяброўскі вечар з беларусам, дык гэта пачаць з ім гутарку на тэму нацыянальнага самавызначэння. Скажыце яму, што беларуская нацыя – штучная пабудова ці дадатак да рускага свету – і тады нават зазвычай меланхалічны суразмоўца ператворыцца ў раз'ятраную звяругу, якая сыпле аргументамі, даводзячы, што вы, халера вас бяры, памыляецеся. Няважна – ці ваш сурамоўца трымаецца савецка-расійскай інтэрпрэтацыі беларускай тоеснасці ці аддае перавагу наратыву, які кажа пра Вялікае Княства Літоўскае і Рэч Паспалітую, ці ж яму па-просту пляваць на беларускую самасвядомасць, ён усё роўна абавязкова зазначыць, што вы памыляецеся. І ён будзе мець рацыю. Вядомая рэч, нельга высоўваць гэтыя касабокія аргументы, хоць яны ёсць элементам таго, як мы на Захадзе па-ранейшаму прымаем беларусаў і як яны часткова бачаць саміх сябе.

У беларусаў збольшага адсутнічае агульнапрынятае самаўсведамленне сябе нацыяй – дзякуючы розным прычынам, чые карані сягаюць у глыбіні гісторыі культурнай прасторы, якая не атрымала шанца – як іншыя народы ў XIX стагоддзі – увасобіцца ў “вымысленую супольнасць”. Прастора беларускай культуры заўжды раздзіралася паміж Усходам і Захадам, гэтаксама як тоеснасць беларусаў. Адсутнасць дамінуючай нацыянальнай ідэі таксама сталася плоднай глебай для знешніх сіл скарыстацца гэтай відавочнай немаччу, сцягваючы беларусаў на Захад ці на Ўсход.

Дагэтуль пытанне самасвядомасці, – ці не самае дыскутаванае ў Беларусі, і не толькі ў інтэлектуальных колах. Прыезджаючы ў Беларусь, мяне не пакідае ўражанне, што я нібыта выпраўляюся назад у XIX стагоддзе, дзе спрэчкі вакол тоеснасці з'яўляюцца па-ранейшаму полем бою, на якім розныя інтэрпрэтацыі сіляцца пераканаць аўдыторыю ў моцы сваіх канцэпцый, сімвалаў і міфалогій. Асабліва ў часе расійска-ўкраінскай вайны і крызісу адносін паміж імі сярод вялікай колькасці маладых беларусаў можна заўважыць сумаванне па інтэрпрэтацыі, якая адпрэчвае той зацяганы аповед, што прадстаўляе беларусаў часткай савецка-расійскага народа. Маю вялікую прыязнасць да гэтага сумавання, пакуль яно не пачынае выклікаць злыдухаў нацыяналізму. Гэта сумаванне таксама знітаванае з беларускай мовай – прыгожай мовай, якая сама па сябе ёсць сімвалам багатай культурнай спадчыны гэтага краю, аднак якая сутыкаецца з сур'ёзнымі перашкодамі і мае напружаную пазіцыю ў часам варажым асяроддзі. Але большасці інтэрпрэтацыяў, якія за

цяперашнім часам уцякаюць у возера таго, як беларусы прымаюць саміх сябе, як ні сумна, заступаюць дарогу састарэлыя і абмежаваныя нацыянальныя міфалогіі.

На маю думку ў тых міфалогіях адсутнічае не толькі разуменне і зацікаўленне ў чым магла бы заключацца квінтэсенцыя гістарычнай і культурнай прасторы Беларусі, гэтыя міфалогіі часцяком сярод вялікай колькасці маладых беларусаў і гэта напэўна, самае непрыемнае, – пазбаўленыя фантазіі і яны маюць ўяўленне, якое грунтуецца на вельмі панурым дапушчэнні, што ўсе пагалоўна і ў абавязковым парадку павінны размаўляць на адной мове і трымацца адной і той жа інтэрпрэтацыі нацыянальнай гісторыі і культуры. Аднак сітуацыя несфармаванага нацыянальнага праекту – не загана, насамрэч такі стан прапануе больш магчымасцяў, ён можа адчыняць дзверы, калі вы хочаце бачыць іх адчыненымі...

Дзякуючы складанай гісторыі і ейнай спадчыне перакрываюцца і неадназначных нацыянальных прыналежнасцяў, прастора беларускай культуры дазваляе мець шыкоўны канструктар для фантазавання, які здольны быць больш прагрэсіўным, забавным і забіяцкім. Гэтая складаная, але цікавая пляцоўка для гульні часткова выкарыстоўваецца такімі творцамі як Артур Клінаў і Міхаіл Гулін. Але яна мае значна больш патэнцыялу, калі ўяўляецца будучая Беларусь, якая будзе ў сваім самым глыбокім сэнсе безумоўна *еўрапейская* і напраўду *беларуская*.

Ingo Petz

Debates on Europe

Belarus – a playground for identities and imaginations

If you wanna ruin a heart-warming evening with a Belarusian you just have to come up with the topic of national identity. Tell him that the Belarusian nation is an artificial construct or just an appendix of the russian world - and then even the usually low-tempered Belarusian will turn into a passionately arguing beast claiming that you are damn wrong. Independently of the question whether this Belarusian favours the more soviet-russian narrative of a Belarusian identity or the one which connects the Belarusian nation to the Granduchy of Lithuania and the Rzeczpospolita or if he usually doesn't give a damn about a Belarusian identity he will claim that you are: wrong. And he is right. Of course it is wrong to bring forward those misguided arguments – but they are part of how we in the West are still perceiving the Belarusians and how they partly see themselves.

Belarusians lack of a more or less consolidated self-awareness as a nation – due to complex reasons which are deeply rooted in the history of a cultural space which had not – like other nations in the 19th century - the chance to manifest itself as an „imagined community“. The Belarusian cultural space has always been torn between East and West – and so the identity of Belarusians. The absence of a dominant national idea was also a fertile ground for other powers to instrumentalise this obvious weakness, dragging Belarusians towards the East or the West. Till nowadays the question of identity is probably one of the most debated ones not only in intellectual circles in Belarus. Going there I have the feeling travelling back to the 19th century where the fight over identity is still a battlefield where different narratives strive to convince their auditories with their own constructs, symbols and mythologies. Especially in these times of war and crisis between Russia and the Ukraine you can tell the longing of many young Belarusians for a

narrative which is not linked with the same old story of Belarusians as a soviet-russian nation.

I have a lot of a sympathy for this longing as long as it is not conjuring the evil demons of nationalism. It is a longing which is also strongly linked with the Belarusian language – a beautiful language which in itself is a symbol of the rich cultural heritage of the region, but which still faces severe challenges and has a difficult stance in an occasionally hostile environment. But most of the narratives which these times flow around in the lake of how Belarusians could imagine themselves sadly stick with old-fashioned and limited national mythologies. To my mind they lack not only of understanding and interest what the essence of historical and cultural Belarusian space could really be. They often – and this is even more crucial – lack of fantasy and an imagination which is more inclusive than exclusive oriented, an imagination which is being built on the truly boring assumption that everybody has to speak one language and follow the same narrative. But the state of a non-consolidated national project is not a defect, it actually offers more chances, it can open doors if you want to see them open...

The Belarusian cultural space due to its complex history and its heritage of overlapping identities offers a rich construction-set for an imagination which could be more progressive, more playful and more courageous. Partly this challenging playground is creatively already being used by artists like Artur Klinau or Mikhail Gulin. But it has definitely much more potential to imagine a future Belarus which will be in its deepest sense positively *European* and truly *Belarusian*.

Сенад Пеканін

Ці могуць людзі рускай нацыянальнасці быць добрымі ўкраінцамі, ці могуць мусульмане быць адданымі еўрапейцамі?

Роўна 20 гадоў назад я спадзяваўся, што мірныя перамовы на вайсковай базе ЗША ў Дайтане, штат Агаё, паміж кіраўнікамі Сербіі, Харватыі, Босніі і Герцагавіны пакладуць канец трохгадовай з гакам вайне ў Босніі і Герцагавіне, а таксама сербскай аблозе горада Сараева – найдаўжэйшай аблозе за гісторыю сучасных войнаў.

І яны зрабілі гэта... Ужо 20 гадоў пануе мір, за які мы заплацілі дарагую цэну: сербы ўчынілі генацыд баснякоў, блізу 100 тысяч чалавек з абодвух бакоў забітыя, больш за мільён грамадзян згубілі дах над галавой, эканоміка цэлай краіны ляснула, і сотні тысяч уцекачоў ужо ніколі не вернуцца дадому і застануцца ў Нямеччыне, Аўстрыі, Швецыі, Амерыцы...

Да вайны ў Югаславіі Сараева было ці не самым вядомым мультыкультурным і шматнацыянальным цэнтрам поп- і рок-музыкі, кінематографа, сучаснага тэатру і прыгожых мастацтваў. Яго называлі “Еўрапейскім Ерусалімам” дзякуючы традыцыям ісламскай, праваслаўнай, каталіцкай і габрэйскіх культур, які існавалі ў суладдзі. У 80-ыя, амаль траціна сараеўскіх шлюбавых былі мяшанымі, і ў этнічным і ў рэлігійным сэнсе. Адзіная рэч, якая лічылася горшай за славу заўзятага нацыяналіста, гэта стаць прылічаным да гомасэксуалістаў. Мой найлепшы сябар быў Младэн, і шмат гадоў мы рабілі журналістамі-вядоўцамі на палітычным ток-шоў, тады на ці не самым папулярным моладзевым радыё.

Баснякі, баснійскія мусульмане, розняцца ад рэшты сараеўскага насельніцтва, сваімі імёнамі – вось чаму ён ведаў пра маю этнічную прыналежнасць з самага першага дня нашага знаёмства. Сербы, харваты і габрэі збольшага насілі агульныя імёны, і я памятаю дагэтуль, што пасля трох гадоў знаёмства мне раптам прыйшло да галавы, што я не маю ані найменшага паняцця да якой нацыі належыць мой сябар Младэн. Вось чаму я быў пэўны, што вайна ў Босніі і Герцагавіне, і асабліва ў Сараева – немагчымая, насуперак навінам, якія прыходзілі з апанаванай агнём Харватыі.

І тут надышоў красавік 1992 году. У мяне быў стрыечны брат Надыр, якому было 16, які быў вельмі паглядным і прыязным маладзёнам. Усе дзяўчаты былі закаханыя ў яго. Ён жыў у старым квартале Сараева, у самым сэрцы горада, і як за старымі часамі яго бацькі і сёстры сядзелі і чакалі ў сваім доме пры стале, калі ён сыходзіць па хлеб для абеду. Па дарозе ў хлебную краму выстрэлены з сербскіх пазіцый у прадмесцях Сараева снарад упаў і забіў Надыра. Менавіта гэты снарад навучаў нас веданню, кім мы колісь былі – сараеўцамі, але ж гэты самы снарад зрабіў нас тымі, кім нашыя нацыянальныя лідэра хацелі каб мы пачуваліся – баснякамі-мусульманамі, праваслаўнымі сербамі і харватамі-каталікамі. І таму, што мы аж настолькі адрозныя, што мы не ў стане жыць поплич. На вялікі жаль, шмат хто з нас паверыў у гэта.

Сёння, большасць усвядоміла, што іх нацыяналістычныя і рэлігійныя лідэры, увялі людзей у зман. Аднак спадчына генацыду, этнічных чыстак, канцлагеры і масавыя зверствы, поруч з ксенафобіяй у дачыненні да іншых этнічных і рэлігійных груп, па-ранейшаму заступае дарогу прымірэнню і нармальнаму жыццю.

Тым жа часам, тыя выпрабаванні і дылемы, з якімі колісь сустрэлася Боснія, цяпер напаткалі Еўропу. Тэрарызм, вайна ва Украіне, уцекачы з Сярэдняй Азіі, ісламскі экстрэмізм, тэракт у Парыжы пагражаюць раскатургаць гмах сучаснай еўрапейскай тоеснасці – тоеснасці, якую, як здавалася, рэпрэзентавала самую ідэю Еўразвяза.

Не ведаю – як урэшце і дваццаць і дзесяць гадоў таму – ці ж Боснія і Герцагавіна выжыве як сучасная, цывілізаваная, шматнацыянальная дзяржава, дзе этнічная ці рэлігійная тоеснасць грамадзян не будзе дамінантнай ці аднабокай. Ці могуць баснякі, сербы і харваты быць адначасова як баснякамі, сербамі і харватамі, так і босне-герцагавінцамі?

Я па-ранейшаму не ведаю, ці ж дзяржава Боснія і Герцагавіна ацалее. Што далей, то горай: я таксама не ў курсе, ці Еўропа і тое, што мы лічым яе найвялікшай каштоўнасцю, якой мы так ганарымся – яе тоеснасць – ацалее таксама. Вось чаму мне падаецца, што адказ на гэтыя пытанні ідэнтычны адказу, сфармуляванаму ў назве майго тэксту.

Senad Pecanin

Can Russians be good Ukrainians, can Muslims be true Europeans?

Exactly 20 years ago I hoped that at the peace talks in US military base in Dayton, Ohio, the leaders of Serbia, Croatia and Bosnia and Herzegovina would finally bring an end to the 3,5

years long war in Bosnia and Herzegovina and the Serb siege of Sarajevo - the longest siege in the history of modern warfare.

And they did it. We have had peace for twenty years now, but we have paid a high price for it: Serbs committed genocide against Bosniaks, over 100,000 persons were killed on all sides of the conflict, more than one million citizens have lost their homes, the country's economy has been destroyed, and hundreds of thousands of refugees have never returned home, but remained in Germany, Austria, Sweden, America...

Before the war, Sarajevo had been the best-known Yugoslav multi-cultural and multi-ethnic center of pop and rock music, film, modern theatre and fine arts. It was called the "European Jerusalem", because of its traditions of Islamic, Orthodox Christian, Catholic and Jewish culture that coexisted in harmony. In the 1980s, almost one third of marriages in Sarajevo were mixed, both ethnically and in terms of religion. Only one thing was considered to be worse than to be a nationalist - to be gay. My best friend was Mladen, and for years we were the anchormen of a political show, then the most popular youth radio show. Bosniak Muslim names differ from others in Sarajevo and that's why he knew my ethnic background from the very first day. The Serbs, the Croats and the Jews have a lot of individual names in common and I still remember that, after three years spent together, I realized that I had not had a clue about the ethnicity of my best friend Mladen. That is why I was confident that the war in Bosnia and Herzegovina, and especially in Sarajevo - was impossible, despite the news that were coming from the war engulfed Croatia.

And then came the month of April 1992. I had a cousin, Nadir, who was 16 and a strikingly handsome and nice guy. All the girls in his class were in love with him. He lived in the old part of Sarajevo, the very heart of the city, and, like so many times before, his parents and sister were sitting and waiting around the table in their home when he left to buy some bread for lunch. On his way to the nearby bakery a shell fired from the Serb position above Sarajevo landed and killed Nadir. It was the shells that taught us that we could have been - and we were - Sarajevans, but that we first had to be what our national leaders relentlessly repeated: Muslim Bosniaks, Orthodox Serbs and Catholic Croats. And that we differed so much that we could not possibly live together. Unfortunately, most of the people decided to believe that.

Today, the majority has realized that their nationalistic and religious leaders have misled them. However, the legacy of genocide, ethnic cleansing, concentration camps and mass atrocities, as well as fear from other ethnic and religious groups, are still standing in the way of reconciliation and normal life.

Meanwhile, the greatest challenges Bosnia was faced with are now facing Europe. Terrorism, the war in Ukraine, the Middle Eastern refugees, Islamic extremism, the crime in Paris... threaten to shake the very edifice of modern European identity - the identity, which was believed to represent the very idea of European Union.

I did not know - both twenty and ten years ago - whether Bosnia and Herzegovina would survive as a modern, civil, multiethnic state where ethnic or religious identities of citizens would not be predominant or exclusive identities. Can Bosniaks, Serbs and Croats be Bosniaks, Serbs and Croats and Bosnians and Herzegovinians at the same time?

I still do not know whether Bosnia and Herzegovina will survive. But, it does not make things any better that I equally do not know whether Europe and what we considered its

most precious value, which makes us so proud of it – its identity – will survive. This is why it seems to me that the answer to these questions is the same as the answer posed in the title of this text.

Ирина Соломатина

Для того чтобы начать обсуждать нашу тему, хотелось бы определиться с некоторыми понятиями. Так как в названии тем звучит словосочетание «границы нации», «нациостроительство в Беларуси» хотелось бы начать с прояснения понятия - национальное государство Беларусь.

Итак, современные национальные государства относятся к эпохе модерна, в отличие от традиционных, династических государств. В таких государствах управление происходит не через монарха (и его поданных), а через анонимный бюрократический аппарат, который регулирует, как частную жизнь граждан (регистрация рождений/смертей, организация школ, сексуальную жизнь и т.д.), так и территориально интегрированное единое налоговое пространство. Тут национальное, отсылает к нации как политическому, а не культурному телу. Нация это инстанция, от имени которой провозглашается суверенитет. Но после 1992 года появились государства, которые стали «национализироваться», т.е. стали хотеть построить нацию по этническому типу. Что в свою очередь, предполагает, что есть «титულიчная нация» (например, как это было в Эстонии). В Беларуси, тоже были (и есть) такие попытки, вспомним нацпроект Зенона Позняка. Еще есть «нация-империя», например, Россия, последних нескольких лет. То есть «империя» - это ситуативное, а не сущностное состояние РФ. Кстати, Евро Союз, тоже похож на империю (или квази империю) – пористые границы, культурное разнообразие, конституционно защищенное и др. Одни исследователи сегодня говорят о «закате» нац государств (о транснационализме - ослаблении границ между странами) – другие, убедительно говорят о культурном суверенитете. Но самое интересное, что сегодня, нацгосударства участвуют в процессах транснационализации, т.е. все это существует параллельно, например, в рамках международного права.

Что касается понятий “нации” и “этноса”, то трудно не согласиться с Владимиром Малаховым, который пишет о том, что это настолько идеологически нагруженные слова, в них заложены такие эмоциональные и политические инвестиции, что ожидать установления научного согласия относительно их определений – просто наивно. Проблема таких дефиниций слишком тесно связана с проблемами статуса. От того, как определить ту иную группу - как “нацию” или как “народность”, зависит многое.

Убедить людей, что они являются единым целым, что они составляют ограниченную, особенную, солидарную группу, что их внутренние различия не имеют значения, по крайней мере для имеющихся целей (обеспечения стабильности) – это понятная часть политики (в том числе и «политики идентичности»). Но не все это политика. Люди всегда и везде имеют определенные связи, самосознание, траектории, историю и затруднения. И все это заставляет их выставлять различные требования, и не получается все это выровнять под недифференцированным заголовком «идентичность». Проваливаются и попытки классификации «идентичности» в рамках таких «универсалистских» категорий, как «интерес».

Возможно, вместо перемешивания самосознаний, основанных на расе, религии, этнической принадлежности и т.д., в одной всеохватывающей «идентичности», стоит применять более дифференцированные понятия, например, такие как общность, связность и групповая взаимозависимость. Сами по себе ни общность, ни связность не порождают «групповщину» – чувство принадлежности к определенной, ограниченной, солидарной группе. Но взятые вместе, общность и связность все же могут это сделать.

Irina Solomatina

To start the discussion I would like to determine some definitions often used while talking on the topic. As the title has the word combinations 'Borders of a Nation', 'Forming of a National State in Belarus' I would like to make clear the very concept.

Modern national states belong to the epoch of modern as opposite to traditional, dynastic states.

In modern states governing is carried out not by the monarch and his subjects but by an anonymous bureaucratic machinery of government which regulates both private life of the citizens (registration of births and deaths, organization of schools, sexual life, etc.) and territory-integrated tax space. In this case national refers to nation as political not cultural concept. Nation is the level of authority in the name of which sovereignty is proclaimed. But after 1992 there appeared states which were going on the way of nationalization. They wanted to form a nation on ethnic principles. It meant that there existed 'a title nation' (it was the way of Estonia). In Belarus there also were such attempts, let's review the project of Zenon Poznyak, for example.

(now we have similar attempts as well). Besides the 'title nation' there is 'nation empire', for example Russia during recent years. 'Empire' is due to situation not the matter of fact condition of RF. By the way, the same may be said about EC, it also reminds us 'empire' or 'quasi empire' whose borders are rather 'porous', culture is diverse, safety is guaranteed by constitution. Some researchers admit the 'decline' of national states and mention transnationalization, that is weakening borders between the states. Others are sure that cultural sovereignty exists. But the most interesting thing is that today national states are taking part in the process of transnationalization and it goes parallel in the frames of (for example) international law.

As for the concepts 'nation', 'ethnos' - it is difficult not to agree with Vladimir Monakhov who points out that these words are so ideologically based and are so rich in emotional and political 'investments' that it is naïve to expect scientific agreement about their definitions. The problem of such definitions is too closely connected with the problem of status. It greatly depends on the definition of one or another group as 'a nation' or as 'a nationality'. To convince people that they are the whole, that they make a limited, special solidarity group, that their internal differences are not very important at least, for certain aims (for example-guaranteeing stability) is understandable part of politics (including politics of identity). But not of all this is politics.

People always and everywhere have different ties, their own directions, consciousness, their history and their problems. All this makes them put forth demands. And it's not possible to

level all these things under a non differential title of 'identity'. The attempts of classification of 'identity' in the frame of such 'universalist' categories as 'interest' are also doomed to failure.

Instead of mixing consciousness based on race, religion, ethnic characteristic, etc., in one definition of identity, it is possible to use more differential notions as commonality, and group interdependence. Being taken alone neither commonality nor coherence can give birth to grouping - the feeling of belonging to a certain limited group. But taken together both commonality and coherence are sure to make it.

Лидия Стародуцбева

АРХИТЕКТОНИКА ИДЕНТИЧНОСТИ: УКРАИНСКАЯ НАЦИЯ КАК ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ПРОЕКТ

Переживаемая идентичность никогда не совпадает с «изобретаемой нацией», более того, как правило, находится с нею в конфликте: так же, как со времен романтиков в сознании европейского человека конфликтуют реальное и идеальное, действительное и желаемое. Если прибегнуть к архитектурной аналогии, переживаемая идентичность относится к «изобретаемой нации» как обыденное здание, выстроенное из подручного материала, – к первоначальному романтическому проекту. Именно таким нам представляется государственный проект украинской нации: линейный чертеж с детально прорисованными архитектурными фасадами – проект, на реализацию которого не хватает ни инвестиций, ни подъемных кранов, ни прорабов, ни качественных строительных материалов.

Три Майдана в Украине (первым были протесты под лозунгом «Украина без Кучмы» 2000-2001 годов, вторым – «Оранжевая революция» 2004 года, третьим – «Евромайдан» 2013 года), по сути, стали тремя стадиями реализации государственного проекта Украины как политической нации. Каков, согласно этому проекту, фундамент нового здания под названием «украинская нация»? Хотелось бы надеяться, что, несмотря на присутствие в современной украинской культуре архаических радикальных настроений (вспомним хотя бы недавние высказывания романиста и эссеиста Юрия Винничука), это все же отнюдь не «этнос» или «украинская национальная идея», в духе примордиальных концепций национализма. Фундамент этого нового строения – европейская политическая нация как государственная конструкция, полиэтничное образование, «воображаемое сообщество», в духе конструктивистского понимания национализма. Это строение не просто не завершено. Смею утверждать, что его строительство только началось, и в этом смысле Украина – пример самой молодой европейской нации, своего рода «новостройка» на восточных границах европейского пространства.

Сегодня становится очевидным, что европейское пространство – не пресловутый «общий европейский дом» (не случайно эта концепция 1990-х не выдержала испытания временем), но, скорее, пространство, напоминающее исторический город, который живет в разных эпохах. В этом многомерном хронологическом ландшафте на правах городского соседства уживаются здания XVIII века (таков возраст национального государственного проекта Франции), второй половины XIX

века (время основания Германской империи Бисмарком) и, скажем, первой половины XX века (когда в результате распада Австро-Венгерской империи возникли национальные государственные проекты Венгрии, Австрии, Чехословакии, Югославии). Запущенная этими процессами цепная реакция и поныне чревата расцветом сепаратистских движений в Восточной Европе. Новое не приходит взамен старого, а занимает место рядом с ним: историческое и современное в европейском пространстве сосуществуют и влияют друг на друга, как классический фронтон и стальной каркас в стиле «хайтек».

Парадокс самого молодого из европейских национально-государственных проектов – украинского – состоит в том, что он в качестве образцов-уважей избирает «старые» проекты уставшей от потрясений традиционной европейской политической архитектуры и с модернистской самонадеянностью экстраполирует их в «новую» эпоху, в век XXI – в то самое время, когда европейская архитектура уже давно подчинена другим идеям – глобализации, надэтническим и транснациональным корпорациям. На наших глазах в Украине происходит отчаянный эксперимент, чрезвычайно любопытный для историков, но, увы, слишком драматичный для участников событий этого исторического процесса.

Lidia Starodubtseva

Identity architectonics: Ukrainian nation as a state project

Experienced identity never coincides with “invented nation”, more that, at usual it comes up against each other: just the way as from the times of romanticists in the consciousness of Europeans real collides with ideal and present with wishful. If we would draw an architectural analogy, experienced identity relates to “invented nation” as a ordinary building, built from makeshift materials relates to original romanticist project.

Thats is the way we envision state project of Ukrainian nation: lineal sketch with detailedly depicted architectural fronts – project for which realization there is a lack of investments, lifting cranes, foreman as well as materials of high quality.

Three Maidans in Ukraine (the first one were the protests under the slogan “Ukraine without Kuchma” 2000-2001, the second - “Orange revolution” 2004, the third – “Euromaidan” 2013), in essence, have turned to be the three stages of the realization of the state project of Ukraine as a political nation. That what would be the basis of the newly-erected building called 'Ukrainian nation' according to this project? We'd like to hope, that in spite of presence in contemporary Ukrainian culture a plenty of archaic radical moods (to set an example, we could recall recent statement of Yuri Vinchuk, novelist and essayist), this far from being “ethnicity” or “Ukrainian national idea”, in a spirit of primordial concepts of nationalism. The basis of this new structure – European political nation as a state construction, multiethnic composition, “imaginary community” in a light of constructivist acceptation of nationalism. This construction is far from being completed. I would dare to argue, that it's erection still has just started, and in this sense Ukraine – an example of the youngest European nation, some sort of 'newly-erected building' on the Eastern borders of European space.

Today it has become quite obvious, that European space – is not the notorious “common European house” (it's not accidental that this concept of 1990s hasn't passed the test of time), but it's rather the space, that resembles a historical city, existed in various epochs. In

this multi-dimensional chronological landscape exercising the rights of urban neighborhood get along with buildings of XVIII century (as the age of national state project of France), second half of XIX century (the time German Bismark's Empire was founded), and, let say, first part of XX century (the moment when after the Austria-Hungary had collapsed, national state projects of Hungary, Austria, Czechoslovakia, Yugoslaviya appeared). This processes have launched a chain reaction that is still pregnant with heyday of separatist movements in Eastern Europe. Novel doesn't come instead of old, but reserves the space nearby: in European space historical and modern coexist and interrelate just as a classic pediment and steel "hi-tech" framework.

The paradox of the Ukrainian – as the youngest among all European national-state projects – lies in fact, that as for the benchmarks, it picks "worn-down" projects of European political architecture, fatigued from it's own upheavals, meanwhile with modernist presumption extrapolates it to the "new" epoch, to the XXI century – while European architecture has been already complied with other concepts – globalization, above ethnic and transnational corporations. We're witnessing the outrageous experiment, extremely curious for historians, albeit too dramatic for the participants of this historical process.

Михаэл Штоллайс

У каждой страны своя судьба, как, впрочем, и у людей. Эта судьба определяется историей, языком, культурой, соседством с другими странами и геополитическим положением, экономикой и коллективным опытом граждан. Немецкий опыт после 1945 года нельзя напрямую использовать в диалоге с Беларусью, но в то же время он в этом контексте не совсем бесполезен. Этот опыт говорит: иногда имеет смысл терпеливо преследовать цели, которые кажутся утопичными. Воссоединение нашей разделенной страны казалось долгое время невозможным, но оно удалось в исторически подходящий момент. Свободная конституция с гарантиями базовых прав (свобода слова и прессы, свобода науки, свобода собраний, свободные выборы, правовое государство с независимой судебной системой, в целом «гражданское общество») может быть недостижимой напрямую. Но имеет смысл прикладывать усилия для достижения этой цели. Права человека и граждан, в целом конституции разных стран, – это не просто тексты, которые написаны на бумаге, это тексты с добавочным утопическим содержанием.

Я хотел бы как историк конституционного права агитировать за то, чтобы этот утопический элемент был сохранен для будущего. Диктатуры, гражданские войны, препятствия самого разного рода можно преодолеть. Может быть, как раз от этого зависит счастье детей или внуков.

Michael Stolleis

Belarus

Jedes Land hat sein eigenes Schicksal, nicht anders als Individuen. Dieses Schicksal wird bestimmt von Geschichte, Sprache, Kultur, Nachbarn und geopolitischer Lage, Ökonomie und den kollektiven Erfahrungen der Bürger. Deutsche Erfahrungen dieser Art aus den

Jahren nach 1945 sind im Dialog mit Belarus sicher nicht direkt übertragbar, aber auch wohl nicht unnütz. Sie lauten: Es kann sich lohnen, auch vielleicht utopisch wirkende Ziele mit Geduld festzuhalten. Die Trennung unseres geteilten Landes schien lange unmöglich, sie gelang aber in einem historisch glücklichen Moment. Eine freiheitliche Verfassung mit Grundrechtsgarantien (Meinungs- und Pressefreiheit, Freiheit der Wissenschaft, Versammlungsfreiheit, freie Wahlen, Rechtsstaat mit unabhängiger Justiz, insgesamt eine „Zivilgesellschaft“) mag nicht direkt erreichbar sein. Aber es lohnt, sich dafür einzusetzen. Menschen- und Bürgerrechte, ja Verfassungen insgesamt, stehen nicht nur auf dem Papier, es sind Texte mit einem utopischen Überschuss.

Ich möchte in meinem Beruf als Historiker des Verfassungsrechts dafür werben, gerade dieses utopische Element für die Zukunft zu bewahren. Diktaturen, Bürgerkriege, Hindernisse aller Art lassen sich überwinden. Vielleicht hängt das Glück der Kinder oder Enkel davon ab.

Ukraine

Wenn wir „Reden über die Zukunft“ wagen, dann geht es um die Zukunft der Ukraine, um unsere gemeinsame Zukunft und die von Europa. Wir möchten wissen, wie die ukrainischen Hoffnungen auf die Zukunft aussehen, wir möchten aber auch mitteilen, was wir aus unserer historischen Erfahrung sagen können: Für ein friedliches Zusammenleben verschiedener Volksgruppen auf einem Territorium und unter einem staatlichen „Dach“ gibt es relativ sichere Mittel. Sie haben sich in der Geschichte der Schweiz und Deutschlands bewährt, nämlich:

(1) Autonomie einzelner Regionen mit „self-government“, mit genauer Abgrenzung der legislativen und administrativen Kompetenzen sowie der Finanzen, (2) Anerkennung mehrerer Sprachen (im Schulunterricht, in der Öffentlichkeit und im staatlichen Bereich) sowie die Anerkennung umfassender kultureller Entfaltung, (3) persönliche und sachliche Unabhängigkeit der Justiz, (4) insgesamt die Kostbarkeit des „Rechtsstaats“. Das bedeutet die Erringung einer horizontalen und vertikalen Gewaltenteilung, oder umgekehrt den Verzicht auf zentralistische Lösungen, die stets eine Neigung zur Unterdrückung von Abweichungen haben. Hier liegt auch der Schlüssel für Europa.

Dies ist die Sicht eines Verfassungsjuristen, der geprägt wurde von der wissenschaftlichen Auseinandersetzung mit dem Nationalsozialismus und mit der DDR.

Дмитрий Стрoцев

ПОЭТИКА ДОМА И/ИЛИ ИСКОМАЯ ИДЕНТИЧНОСТЬ

Что мной движет: нужда или желание? Страх, теснота, зависть или влюбленность, предвкушение счастья, вдохновение? Как мне идти: от нужды к нужде — от желания к желанию? От лишения к лишению или от свободы к свободе?

Уже первое побуждение, первое движение красноречиво, говорит за себя.

Как быть среди чужих, как пожелать своего на спорном месте? Каждый вовлечен без спроса, брошен в неотвратимое взаимодействие, требующее тут же, немедленно подтвердить право быть здесь и сейчас.

Беларусь невероятно молода, юна. Первое поколение рожденных в Беларуси только входит в зрелую пору. Им нет 25-ти, и они никогда не знали другой Родины. Как они воспринимают и принимают культурный ландшафт порученной, завещанной им земли? Кто они друг другу?

Какое приглашение убеждает? Вступить в соревнование, требующее спортивной или даже армейской командной унификации? Включиться в мистерию, в театральное действо, где каждому предоставлено свое место и право на новое движение и творческое высказывание?

Нужда не печется о красоте, узка для смысла. От нужды в «крыше над головой» можно вырыть землянку или отлить «дзот» из бетона. Желание обостряет вкус и освобождает фантазию. Из желания можно построить даже что-то новое, небывалое. Открытое и странноприимное. Достойное.

Я нуждаюсь в идентичности или хочу нового дома?

19.11.2015

Dmitry Strozev

POETIC VIEW of a HOUSE or SOUGHT AFTER IDENTITY?

What makes me move forward? Need or desire? Fear, crowded conditions, envy or being in love? Anticipation of happiness, inspiration? In what direction should I move from need to need or from one desire to another? From deprivation of freedom or from one kind of freedom to another?

Even the first motive, the first move eloquently speaks for itself. How is it to be among strangers? How is it to wish your own part from a disputed thing?

Every person is involved into (even without his permission), is thrown into inevitable interaction, demanding immediate confirmation of his right to be here and now.

Belarus is unbelievably young. The first generation born in Belarus is only on its way to maturity. They are under 25 and they have never known the other Motherland. How do they perceive and accept the cultural heritage of the land entrusted them? What are they to each other?

Which invitation will convince them? Are they ready to take part in the competition with sport or even army command standardization or to join in mystery, to join in a theatrical performance in which every person has his own place and his right to a new movement, to his creative expression?

Need doesn't care about beauty, it is too 'narrow' for sense. If you need a shelter you may dig a mud hut or make something suitable of concrete. Desire is able to intensify the taste and to liberate the fantasy. Having your desire you may create something completely new, unheard of, something that is strange to accept or even odd...

But worthy of attention...

Do I need identity or do I want a new house?

19.11.2015

Борис Херсонский

Империю рубят – отщепенцы летят

В отличие от "эго" или "самости", воплощающих изначальную целостность, термин "идентичность" мыслится как некий конструктор, типа "Лего" или металлического конструктора моего детства. Это материал для сборки, из которого можно создать нечто, а можно оставить детали разбросанными на ковре, и что тогда скажет мама? Детали - это социальные роли, и единственная всеобъемлющая социальная роль это роль грудного младенца. Быть сыном своей мамы не то же, что быть сыном своего папы, и уж совсем не то, что быть внуком своей бабушки. А если бабушки две, то быть внуком одной и второй - абсолютно разные вещи.

Если верить Эриксону, собрать детали можно только после завершения подросткового периода. Или в старости. Или - никогда.

Я вспоминаю эти азбучные истины психологии, потому что думаю о постколониальной идентичности, о внутреннем мире, скажем, бывшего советского человека, ныне - гражданина Украины, говорящего на русском языке, вспоминающего пирожки за четыре копейки и с тоской - о единственной профсоюзной путевке в санаторий с фонтанами и гипсовой советской античностью колонн и парковой скульптуры.

Иногда мне кажется, что это как раз и должны быть детали, разбросанные на ковре, из которых ничего не собрать. Но вот свинтили же из этих обломков целостную грозную идентичность сепаратиста!

Где колония - там метрополия. Там Империя. Идентичность гражданина Империи, гражданина Метрополии - даже тогда, когда она рухнула, остается привлекательной - пусть бессознательно - для гражданина "отложившейся территории", "отпавшей части".

Империя как бы делилась с гражданином крупницей своего величия и силы, укрепляющей его в минуты осознания собственного ничтожества. Империя поражала великолепием похороненных гробов, высотой крепостных стен, мощью оружия от стенобитных машин до стратегических ракет. А то, что часть этого величия - результат ограбления той части Империи, которая наконец-то обрела свободу ускользает из сознания. Как в финале фильма "Андерграунд" Кустурицы - осколок материка уплывает все дальше от берега и призраки веселятся на нем... Только призраки и веселятся.

Вторая деталь - та же имперская идентичность, но с обратным знаком. То есть, все атрибуты целостной Империи ощущаются как принадлежность "отпавшей" территории. Все значительное, что было создано в Империи пришло с окраины. Да и какая окраина? Центр. Применительно к нашей ситуации - Киев древнее Москвы.

Христианство пришло через Киев. Лучшие образцы древнерусского зодчества - Киевская Русь. русская грамматика была реформирована украинцами.... Все это правда. Но правда и то, что в последние столетия лучшие сыны Украины ехали из Киева в Москву, а не наоборот.

Самое интересное, что в постколониальной идентичности ОБА этих элемента присутствуют одновременно, что и обеспечивает эффект расщепления.

Это расщепление – сквозное, оно охватывает все сферы идентичности –от языково-культурной до этнической и религиозной.

Boris Khersonsky

Empire is cut – renegades appear

In distinction of 'ego' or 'selfhood', that embodies the primordial unity, the concept of 'identity' envisioned as a some sort construction set, like 'LEGO' or metal construct of my childhood. This is the fabric for assemblage, from which one could generate something new, or it could be left scattered on a carpet, but what would mother say?

The pieces – are the social roles, and the single pervasive social role is a role of the newborn. Being the son of your mother differs from being the son of your father, and it's certainly vary from being a grandson for your granny. But what if one has two grandmothers, so that to be a grandson for each of them are totally different issues.

According to Ericson, details could be collected right after the completion of the adolescent period. Or being in old age. Or never.

I recollect this ABC-thruths from Psychology, for the reason of reflection on post-colonial identity, on the inner-world of the former Soviet man, while now – Ukraine citizen, Russian-speaker, with a nostalgia about patty for four kopecks and yearning for the single trade union's vocation package to the sanatorium with fountains and it's plaster cast Soviet antiquity and park sculpture.

Where is the colony one could also find metropolis. The Empire is also there. Identity of the Empire citizen, Metropolis citizen – even when it already has collapsed, still it remains appealing – the way of unconsciousness – for the citizen of 'postponed territory', 'dropped away part'. Empire had been kind of sharing with citizen drops of it's greatness and force, strengthening him in a moments of awareness of self-nothingness. Empire amazed by it's splendour of through down coffins, height of fortress walls, weapon powers starting from battering machines to strategic rockets. While the fact, that the part of it's greatness – is a result of robbing that particular part of Empire, which just have gained the independence – escape our notice. As it was in the finale of the 'Underground' by Kusturica – the part of the continent flows away from the bank, while phantoms are having fun... Though phantoms are the only one to have fun.

Another detail – imperial identity taken with the opposite mark. That means, that all attributes of entire Empire perceived as the belonging to 'dropped away' territory. All significant that has been generated by the Empire has come from the outskirts. What kind of outskirts? Central ones. Considering our situation – Kiev is more ancient than Moscow.

Christianity has come through Kiev. The most lauded pieces of architecture of the Kievan Rus'. The Russian grammar was edited by Ukrainians... It's all true. As well as the fact, that during the last centuries the best sons of Ukraine moved from Kiev to Moscow, while not vice versa.

The most interesting part is that post-colonial identity contains BOTH of these elements, which provides this effect of the split.

This splitting is through, it covers all spheres of identity – from lingua-cultural to ethnical and religious.

Карл Генрык Фрэдрыксан

Надышлі іншыя часы

развагі напярэдадні канферэнцыі “Суседства ў Еўропе – перспектывы для агульнай будучыні”

Сваім паняткам *Ungleichzeitichkeit*, які азначае “неадначасовасць”, нямецкі філосаф-марксіст Эрнст Блох хацеў прыцягнуць увагу да неўраўнаважанага развіцця, якое прадукуецца ў сацыяльнай сферы працэсамі капіталістычнай мадэрнізацыі. Не забрыдаючы ў дзебры філасофіі Блоха а таксама гэтага вельмі плённага панятка, скажам, што тут вядзецца пра тое, “што “не ўсе людзі існуюць у адным і тым жа Цяпер. Яны існуюць там толькі знешне, проста ў моц факта, што сёння іх можна ўбачыць разам. Але ж гэта не азначае, што яны жывуць у адзін і той жа час з іншымі”.

Ва ўсім Еўразвязе дзяржавы вяртаюць сабе вяршэнства сувернітэту, колісь самохаць ахвяраванага на карысць супольнага ідэала. Шэнгенская зона крышыцца хутчэй, чым хтосьці паспее сказаць “вольнае перасоўванне”. Краіны-сябры Еўразвязу аднаўляюць памежны кантроль і зноў падымаюць на шчыт “нацыянальны інтарэсы”, аддаючы перавагу ім перад супольнымі еўрапейскімі пагадненнямі. У апошнія гады, дзіды скрайняга нацыяналізму, які атрымаў зараз дадатковы імпульс, скіраваныя не толькі супраць меншасцяў і уцекачоў, але таксама супраць страты самастойнасці, якую суправаджае кожны палітычны звяз.

Тым жа часам нягледзячы на азнакі вяртання да нацыяцэнтрычнасці палітычнага жыцця ў Еўропе, большасць краінаў-сяброў Еўразвязу, асабліва ў Заходняй Еўропе і Скандынавіі, па-ранейшаму хопяцца за пост-нацыянальную палітычную парадыгму. Да нацыяналізма ставяцца як да прыхадня з мінуўшчыны, як да атавістычнага інстынкта, які аднойчы ужо сцягнуў свет да катастрофы і якому ніякім чынам нельга дазваляць зноў падняць сваю брыдкую галаву. Больш за тое, глабальны кансэнсус кажа, што большасць, калі не ўсе, галоўных праблем, якія паўсталі перад сучаснымі грамадствамі – ад кліматычных зменаў да арганізаванага злачынства – могуць быць развязаныя толькі на панаднацыянальным узроўні паўнамоцнымі панаддзяржаўнымі ўстановамі.

Адным словам, у Заходняй Еўропе *raison d'etat*, логіка дзяржавы, выраз, які парадакслальным чынам перакладаецца на ангельскую як *national interest*, нацыянальныя інтарэсы, – зрабілася пост-нацыянальным.

У некаторых частках Усходняй Еўропы, і насамперш, на постсавецкай прасторы, бачанне гэтага пытання кардынальна іншае. Пасля покрышу Савецкага Саюза, нацыяналізм прымаўся як вызвольная сіла і “новыя” краіны дэкларавалі права на пабудову нацыянальнай дзяржавы. Пакуль ва Ўкраіне, нацыяналізм асацыюецца не толькі з высілкамі, скіраваным знішчыць расійскі ўплыў, але таксама з пільнай патрэбай далучыцца да Еўразвязу, засяроджанне на нацыянальных/нацыяналістычных сімвалах (мова, гісторыя, культура) сустракаецца са скрайнім песімізмам на Захадзе, асабліва сярод людзей, якія лічаць сябе прагрэсіўнымі, прыхільнікамі лявіцы. Еўрамайдан, папулярны пратэст супраць парушэння правоў чалавека і чын у падтрымку вяршэнства закона і патрэбаванне шчыльнейшай еўраінтэграцыі, почасту ганіцца як рэтраградства і праява скрайнеправага экстрэмізму.

“Неадначасовасць” заходняга і ўсходняга досведу і прыманне нацыянальнай тоеснасці, нацыяналізму, нацыі і дзяржаўнасці не толькі дапамагае патлумачыць самыя шкодныя аблуды ў сучаснай (геа)палітыцы, гэта яшчэ застаецца найбольш складаным, але цікавым аспектам пераасэнсавання еўрапейскага інтэграцыйнага праекту. Людзі ў Беларусі, Украіне, Нямеччыне і Швецыі можа, і жывуць па суседстве на адной еўрапейскай прасторы, прынамсі ў адным жылым “раёне”, але ці ж яны жывуць у адным “цяпер”?

Carl Henrik Fredriksson

These are different times

Reflections ahead of the conference "Neighbourship in Europe – Perspectives for a joint future"

With the concept *Ungleichzeitigkeit* – that is "non-simultaneity" or "non-synchronicity" – the German Marxist philosopher Ernst Bloch wanted to draw attention to the uneven temporal development produced in the social sphere by the processes of capitalist modernization. Without going into the details of Bloch's philosophy and this highly productive concept, it is about the fact that "not all people exist in the same Now. They do so only externally, by virtue of the fact that they may all be seen today. But that does not mean that they are living at the same time with others."

Across the European Union, countries are currently clawing back the sovereignty they once willingly sacrificed in pursuit of a collective ideal. The Schengen area is disintegrating faster than anyone can say "free movement" as EU member states reintroduce border controls and prioritize "national interests" over common European agreements. In recent years, hard-edged nationalism aimed not only at minorities and refugees, but also at the loss of autonomy that accompanies political union, has gained momentum.

And yet, despite signs of re-nationalization of political life in Europe, most members of the EU, especially in western Europe and Scandinavia, are firmly anchored in a post-national political paradigm. Nationalism is regarded to be something that belongs to the past, an atavistic instinct that once led the world into catastrophe and must never be allowed to rear its ugly head again. Furthermore, the general consensus of opinion is that most, if not

all, major challenges facing current societies – from climate change to organized crime – can only be solved at supranational level and by empowering supranational political entities.

In short, in western Europe the *raison d'etat* – which is paradoxically translated into English as the national interest – has become post-national.

In parts of eastern Europe and, above all, in post-Soviet space, the perspective is radically different. After the collapse of the Soviet Union, nationalism has been seen as a liberating force and "new" states are claiming the right to nation-building. While in Ukraine, nationalism is associated not only with the aim to break Russian influence, but also with a strong urge to join the European Union, the focus on national(ist) symbols (language, history, culture) is met with utmost scepticism in the West, especially by people who regard themselves as progressive and on the left. The Euromaidan, a popular protest against the violation of human rights and in favour of the rule of law and closer European integration, is thus often dismissed as retrograde and an exponent of right-wing extremism.

The "non-simultaneity" of western and eastern experiences and perceptions of national identity, nationalism and nation- and statehood does not only help to explain some of the most damaging misconceptions in contemporary (geo)politics, it also remains one of the most challenging aspects of re-thinking the European integration project. People in Belarus, Ukraine, Germany and Sweden might live in the same European space, at least in the same "neighbourhood", but are they living in "the same now"?

Андрэй Чарнякевіч

Даследваць беларускі нацыянальны рух амаль тоя ж, што шукаць чорную котку ў цёмным пакоі - на вас чакаюць адныя толькі непрыемнасці...

З аднаго боку, быццам бы, розніца – паміж сёння і учора, адчувальная. Сёння на мапе Еўропы з'явілася сувярэнная дзяржава з назваю Беларусь. У Гродна ёсць музей Максіма Багдановіча, а імёнамі класікаў беларускай літаратуры, прынамсі тых – з пачатка мінулага стагоддзя, названы вуліцы і Універсітэт. Дзеці ў школах здаюць іспыт па беларускай мове, дзе-нідзе можна пабачыць беларускія шылды, а беларускамоўны дыктар у грамадскім транспарце абвясчае прыстанкі. Разам з тым, слова "беларус", па ранейшаму, мае палітычны сэнс, а "быць беларусам" амаль непазбежна вызначае свядомы грамадскі выбар. Але хто такі "свядомы беларус" – вось галоўныя пытанне.

Ад самага пачатку "беларускага праекта", гэта значыць, з моманта, калі этнаграфічныя ды моўныя асаблівасці пачалі выкарыстоўвацца на карысць палітычнай рэторыкі, паўстала пытанне іх інтэрпрытацыі. Аднак, уласна крэтэрыі "беларускасці", як гэта не dziўна, канчаткова, гэтак і не з'явіліся. Мы апрыёры ўспрымаем кожную партыю ці аб'яднанне, у назве якой прысутнічае слова "беларускі", у якасці нацыянальнай. Акрамя таго, ужо сам выраз "беларускі рух", які, у першую чаргу, нясе ў сабе ідэалагічны змест, стварае дадатковыя цяжкасці пры даследванні дадзенай з'явы. Ён замацоўвае стэрэатып працягласці уласнай традыцыі ды маштабнасць яе праяўлення, а гэта далёка не так.

Гэткая разбежнасць у поглядах на беларускае пытанне заўсёды выклікала жаданне захаваць манаполію на яе інтэрпрытацыю, прыватызаваць яго ў інтарэсах нейкага аднаго кола асобаў, што непазбежна вяло да “сектанства” ды стварала выключныя ўмовы перманентных канфліктаў унутры самога беларускага руха. Падобная імкненне атрымаць выключныя паўнамоцтвы ў надаванні ці пазбаўляючага статуса “беларус” з’яўляюцца ўжо на самым пачатку фармавання нацыянальнай ідэі. За ўсю гісторыю свайго існавання беларускі рух амаль заўсёды заставаўся ў апазіцыі да дзяржаўнай сістэмы. Прычым, кожнай дзяржавы. У значнай ступені на падобны “апазіцыйны” характар беларускага нацыянальнага руха паўплывалі асаблівасць ягонай сацыяльнай структуры ды непростая геапалітычная сітуацыя ў рэгіёне.

Беларускія дзеячы, адчуваўшыя сабе прадстаўнікамі народу і носьбітамі нацыянальнай аўтэнтчнасці, фактычна, апынуліся пазбаўленымі рэальнай магчымасці перадаць гэтакое сваё разуменне нацыянальнай ідэі ў тыя самыя масы, адкуль яны прыйшлі. “Беларускасць” паўставала не як сума пэўных аб’ектыўных якасцей, а, хутчэй, у выглядзе кансалідаванага нонканфармізма, як адмова да ўжо існуючых нацыянальных праектаў.

Прычым, для тых адзінак, якія сталіся авангардам ды ўзялі на сабе абавязак па фармаванні гэтай самай ідэнтчнасці, сама адмова мела падвойны характар. Гэтыя асобы не толькі выступілі супраць сваіх апанентаў па палітычнай барацьбе. Яны, перш за ўсё, выйшлі па за межы сялянскай супольнасці, дзе нацыянальная ідэя ў сучасным выглядзе аб’ектыўна не магла паўстаць. На жаль, толькі самой вясковай самабытнасці ў спалучэнні з нацыянальнай ідэяй выразна не хапіла для таго, каб на побытавым узроўні замацаваць новапаўсталую традыцыю нацыянальнага адраджэння.

Andrei Chernjakevich

To research Belarusian national movements is almost the same as to search for the black cat in a dark room – you're guaranteed to cause yourself troubles.

On one hand, the difference between present and past is evidently sensible. At least now it is a sovereign state on the map of Europe called Belarus. In Hrodna situated a museum named after Maxim Bagdanovich, while the city streets and University named right after the classics of Belarusian literature, at least after those, who lived in early XX century. In schools children pass the Belarusian exam, at times you could even notice sign-boards written in Belarian, while Belarusian speaking speakers announce the stops in a public transport. Nevertheless the word «Belarussian» still keeps political connotation, while the phrase «to be Belarusian» identifies self-aware civic choice. While still, the core question is who is that Belarusian that is self-aware?'

At the outset of the 'Belarusian project', that means, starting from the moment when ethnographic and linguistic features have started to be used for the sake of political rhetorics, the integration question have raised. Albeit, in concern of specific criteria of 'being Belarusian', it hasn't appeared. In advance, we perceive each party or union which contains “Belarusian” in it's title as national. Moreover, even the very phrase 'Belarusian spirit', that primarily holds the ideological sense, brings additional difficulties in studying

this phenomena. It strengthens the stereotype of continuance of it's tradition and the scale of it's representation, while it's far from being so.

This divergence of opinions according to the Belarusian question has always evoked the claims to keep the monopoly on it's interpretation, the right to privatize it up to the interests of certain social group, which has inevitably lead to sectarianism, and thus created a special settings for permanent conflicts among Belarusian spirit itself. Such claims to gain special authorities to give or to take the status of 'Belarusian' appeared at the very beginning of national idea formation.

It seems during the whole history of it's existence Belarusian movement has always remained as an opposition to the state system. Meanwhile, it is so in each state. To great extent on this certain 'opposition stance' of Belarusian national movement had been affected by the trends of it's social structure and unfavorable geopolitical climate in the region.

Belarusian activists considered themselves as a public representatives and bearers of national authenticity, in fact, they lacked any no real capacities to transmit their perception of the national idea for those masses from which they've came from.

Apparently, the notion of "being Belarusian' turned out to be not the sum of certain objective features, but it has become a consolidated non-conformism, as a denial of already existing national projects. Meanwhile for those singles that had created a vanguard and took the responsibility to form this identity, their denial have become controversial. These individuals not only set out against their opponents in political struggle. It worth mentioning that they overstep the limits of the rural community, from which the national idea, at least in a way we view it now, had no ability to raise up. Unfortunately the combination of rural authenticity with national idea wasn't enough, as far as it so evidently failed to consolidate a newborn tradition of national renaissance on the day-to-day level.

Инго Шульце

1. Я родился и вырос в ГДР, поэтому вижу себя сегодня скорее в позиции «между». Опыт разных социальных систем и разных культур является для меня определяющим. 2. Было бы неправильным рассматривать Запад или Восток как нечто гомогенное, как закрытую группу, представляющую одни интересы. Есть различия, которые проходят по одному и тому же обществу. В нем тоже присутствует огромный разброс интересов. 3. Идентичность для меня проявляется только в различных отношениях. Кто ты сам – этот вопрос можно ответить только из опыта различных связей, в которых ты находишься. 4. Дискуссии, например, дискуссия о России, Украине и Белоруссии, были в последние два года в Германии обусловлены часто скорее принадлежностью к тому или иному лагерю, чем обменом аргументов. 5. Граница – это не пространственная величина, которая которое оказывает влияние на социологическом уровне, а социологическая величина, которая проявляет себя в пространстве, говорится у Георга Зиммеля. 6. В рассказе Давида Фостера Уоллеса «Двое мальков плывут своей дорогой и случайно встречают рыбу постарше, которая плывет в противоположном направлении. Эта рыба кивает им и говорит «Доброе утро, ребята. Как вода?». Мальки плывут как-то время дальше, пока

один не смотрит на другого и не спрашивает «А что, черт побери, вообще такое вода?». Я бы все-таки продолжил настаивать на вопросе «Как вода?». 7. Я с радостью ожидаю

Ingo Schulze

1. Geboren und aufgewachsen in der DDR, sehe ich mich heute am ehesten in einer Zwischenrolle. Die Erfahrungen unterschiedlicher Gesellschaftssysteme und verschiedener Kulturen sind für mich bestimmend. 2. Es wäre falsch, den Osten oder den Westen als homogen anzusehen, als eine geschlossene Interessengruppe. Die Unterschiede verlaufen ebenso innerhalb der eigenen Gesellschaft. Auch da gibt es große Interessensunterschiede. 3. Identität zeigt sich für mich nur in verschiedenen Beziehungen. Wer man selbst ist, lässt sich nur aus den Zusammenhängen beantworten, in denen man steht. 4. Diskussionen, in denen es um Russland, die Ukraine und Weißrußland ging, waren in den letzten zwei Jahren in Deutschland oftmals eher von Parteinahmen geprägt als vom Austausch von Argumenten. 5. Eine Grenze ist nicht eine räumliche Tatsache mit soziologischen Wirkungen, sondern eine soziologische Tatsache, die sich räumlich formt – steht sinngemäß bei Georg Simmel. 6. In einer Geschichte von David Forster Wallace »Schwimmen zwei junge Fische des Weges und treffen zufällig einen älteren Fisch, der in die Gegenrichtung unterwegs ist. Er nickt ihnen zu und sagt: »Morgen, Jungs. Wie ist das Wasser?« Die zwei jungen Fische schwimmen eine Weile weiter, und schließlich wirft der eine dem anderen einen Blick zu und sagt: »Was zum Teufel ist Wasser?« Ich würde gern auf der Frage beharren: Wie ist das Wasser? 7. Ich freue mich sehr auf die Gespräche in Minsk und Charkiv.

Ingo Schulze

1. Born and raised in Eastern Germany, I find myself today rather in an intermediate role. Experiences of different social systems and different cultures are decisive for me.
2. It would be wrong to look upon the East or the West as homogeneous, as closed interest groups. Differences run well within their own societies. Also there are large differences of interests.
3. Identity is revealed for me only in different relationships. Who one is oneself can only be answered from the contexts in which one is found.
4. In Germany discussions which were concerned with Russia, Ukraine and Belarus in the last two years have been more often marked by partisanship than by exchange of arguments.
5. A border is not a spatial fact with sociological effects, but a sociological fact which forms itself spatially – as was expressed by Georg Simmel.
6. In a story by David Forster Wallace “two young fish were swimming their way and by chance met an older fish swimming in the opposite direction. It nods to them and says, "Morning, boys. How is the water?" The two young fish swim farther for a while and finally one throws a glance at the other and says: "What the hell is water?"” I would like to insist on the question: “How is the water?”
7. I am very excited about the talks in Minsk and Kharkov.

Бруно Шох

К вопросу о понятии нации

(краткий текст для поездки в Минск/Харьков в декабре 2015)

В науке – в отличие от политики или публицистики – с 1983 года (Андерсон, Гелльнер, Хобсбаум) устоялся тезис, что нация не является квазиестественной сущностью, а также не может быть определена с помощью набора объективных факторов. Несмотря на то что история возникновения этого понятия обычно проецируется в далекое прошлое, на самом деле этот социально обусловленный артефакт коллективного самовосприятия возник только в Новое время. Удачное определение Бенедикта Андерсона: Нация – „imagined political community, and imagined as both inherently limited and sovereign.“ («воображаемая политическая общность, которая представляется как ограниченная и в то же время суверенная по своей природе»). С этого времени по крайней мере в науке доминирует конструктивистский подход к понятию нации.

В то же время по меньшей мере три комплекса вопросов остаются, на мой взгляд, сложно объяснимыми:

1. Революции 1776 и 1789 гг. воплотили идею суверенитета народа, в этот момент народ сформировался как субъект, имеющий политическое влияние: вся легитимная власть исходит от народа. Если до того все люди были *подвластными*, то теперь становится политически релевантным, кто является сувереном, а кто нет. С этих пор понятие народа имеет двойные коннотации: в качестве суверена народ является источником всякой легитимности – *demos*; по происхождению и для отличия от других он является принадлежностью – *ethnos*. В принципе, отсюда возникает весь калейдоскоп форм современного национализма. Демократический и агрессивный пласты, эмансипаторский эгалитаризм и этноцентризм связаны друг с другом, судя по всему, теснее, чем нам бы того хотелось.

2. Если нация – сконструированная общность, сформированная селективной памятью и местами, где эта память поддерживается и сохраняется, то почему ей часто удается настолько легко *reductio ad unum*, которое перекрывает плюрализм других социальных идентичностей и представлений о принадлежности, а часто даже полностью их вытесняет? Многие конфликты берут свое начало в этой «солитаристской ловушке идентичности» (Амартия Сен).

3. Критика сконструированной, можно сказать «придуманной» природы нации обычно не действует против *веры* в реальность национальной принадлежности или идентичности. Почему это именно так, остается для меня загадкой национализма. Это – проявление социальных взаимосвязей.

Bruno Schoch

Fragen zum Begriff der Nation

In der Wissenschaft, wenn auch nicht in Politik und Publizistik, hat sich seit 1983 (Anderson, Gellner, Hobsbawm) die Erkenntnis durchgesetzt, dass die Nation weder eine quasi-natürliche Wesenheit ist, noch sich mit einem Katalog objektiver Faktoren definieren lässt. Sie ist trotz ihrer meist weit in die Vergangenheit zurück projizierten Entstehungsgeschichte ein erst in der Neuzeit entstandenes, gesellschaftlich erzeugtes Artefakt kollektiver Selbstdeutung. Benedict Andersons glückliche Formulierung dafür: Die Nation ist eine „imagined political community, and imagined as both inherently limited and sovereign.“ Seither dominiert zumindest in der Wissenschaft ein konstruktivistischer Ansatz.

Gleichwohl bleiben drei Komplexe meines Erachtens noch immer schwer zu begreifen:

- 1) Die Revolutionen 1776 und 1789 realisierten die Idee der Volkssouveränität, hier konstituierte sich erst das Volk als politisch massgeblicher Akteur: Alle legitime Macht geht vom Volk aus. Waren zuvor alle gleich als Untertanen, so wird jetzt politisch relevant, wer zum Souverän gehört und wer nicht. Seither ist der Begriff des Volkes doppelt konnotiert: als Souverän ist es die Quelle aller Legitimität – demos; nach Herkunft und in Unterscheidung von anderen ist es Zugehörigkeit – ethnos. Das birgt im Grunde das schillernde Kaleidoskop des modernen Nationalismus. Demokratische und aggressive Dimension, emanzipatorischer Egalitarismus und Ethnozentrismus hängen wohl enger miteinander zusammen, als uns lieb ist.
- 2) Wenn die Nation eine konstruierte, von selektiven Gedächtnissen und Erinnerungsorten geprägte Gemeinschaft ist, warum gelingt ihr dann oft so leicht die *reductio ad unum*, die den Pluralismus anderer gesellschaftlicher Identitäten und Zugehörigkeiten überlagert, gar verdrängt? Viele Konflikte gründen in dieser „solitaristischen Identitätsfalle“ (Amartya Sen).
- 3) Die Ideologiekritik am konstruierten, ja „erfundenen“ Charakter der Nation vermag in der Regel wenig auszurichten gegen den Glauben an die Realität nationaler Zugehörigkeit oder Identität. Warum dem so ist, bleibt für mich ein Rätsel des Nationalismus. Es verweist auf die gesellschaftlichen Verhältnisse.

Bruno Schoch

Questions about the concept of nation

(Short text for the trip to Minsk / Kharkov Dec. 2015)

In science, unlike politics and journalism, there has been an understanding since 1983 (Anderson, Gellner, Hobsbaum) that the nation is not a quasi-natural entity, neither can it be catalogued by definite objective factors. Although history of the genesis of that concept is usually projected into the distant past, it is actually a socially determined artefact of the collective self-interpretation which appeared in the modern time. Here is an apt definition formulated by Benedict Anderson: the nation is “an imagined political community, and imagined as both inherently limited and sovereign.” Since then a constructivist approach has been dominant, at least in science.

Nevertheless, three complex questions remain difficult for comprehension, in my view:

- 1 The revolutions of 1776 and 1789 realized the idea of sovereignty of the people, at this point the people established themselves as the subject of political influence: all

legitimate power emanates from the people. Before that, all people were equal as *subjected beings*, but now it became politically relevant who belonged to the sovereign, and who didn't. Since then, the concept of the people has double connotation: as the sovereign, the people are the source of all legitimacy – *demos*; according to genesis and as different from others there is belonging – *ethnos*. This entails in principle the dazzling kaleidoscope of modern nationalism. Democratic and aggressive dimensions, emancipating egalitarianism and ethnocentricity seem to be more connected than we would like them to be.

- 2 If the nation is a constructed (with selected memories and remembrance places) community, why does it so easily do the “reduction to one” (*reduction ad unum*), which overlays the pluralism of other social identities and affiliations, often repressing them? Many conflicts stem from this “solitary identity trap” (Amartya Sen).
- 3 Criticism of a constructed, “invented” character of the nation seldom goes against *the faith* in the reality of national affiliation or identity. It remains a mystery of nationalism for me why it is so. It refers to social relations.